

علمی - پژوهشی

واکاوی تجربه زیسته استادان دانشگاه فرهنگیان از کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی

علی صحبت‌لو^{۱*} و علی باقر طاهری نیا^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف واکاوی تجربه زیسته استادان دانشگاه فرهنگیان از کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی و با رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی انجام شد. مشارکت‌کنندگان در این پژوهش اعضای هیئت علمی مشغول به تدریس در مناطق ده‌گانه دانشگاه فرهنگیان سراسر کشور و از نزدیک درگیر آموزش مجازی در وضعیت کرونایی بودند. انتخاب نمونه مورد مطالعه با استفاده از رویکرد «هدفمند» و با روش انتخاب صاحب‌نظران «کلیدی» و استفاده از معیار اشباع و مصاحبه عمیق با ۱۷ نفر انجام شد. داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از روش کدگذاری موضوعی تجزیه و تحلیل و یافته‌ها در قالب کدهای باز، محوری و گزینشی سازمان‌دهی شد. از مجموع یافته‌های این پژوهش ۱۰۲ کد باز، ۲۳ کد محوری و ۶ کد گزینشی در زمینه تجربه زیسته استادان دانشگاه فرهنگیان از کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی دسته‌بندی شدند. نتایج پژوهش نشان داد که بر اساس تجارب زیسته استادان کلاس‌های آموزش مجازی با وضعیت کرونایی در مؤلفه‌های سطح توانمندی و مهارت فنی استادان، نحوه ارائه محتوا، اداره کلاس، نحوه ارزشیابی و تعاملات عاطفی میان استادان و دانشجویان چالش‌هایی وجود دارد؛ بخشی از این چالش‌ها و موانع به سطح دانشگاه فرهنگیان، برخی به استادان و برخی هم به دانشجویان مربوط می‌شود. می‌توان نتیجه گرفت که برگزاری کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی در دانشگاه فرهنگیان با تهدیدهایی نظیر مدیریت ضعیف کلاس، جدی و واقعی نبودن ارزشیابی، کم‌تحرکی دانشجویان، ضعف تعاملات اجتماعی و ضعف زیرساخت‌ها (سرعت اینترنت و مشکلات سامانه) مواجه بوده است. از فرصت‌های برگزاری کلاس‌های آموزش مجازی می‌توان به کاهش استرس، انعطاف‌پذیری زمان و مکان، صرفه‌جویی در زمان و هزینه‌ها، آشنایی بیشتر با فناوری و انعطاف‌پذیری و پویایی در برگزاری کلاس‌ها اشاره کرد.

کلید واژگان: تجربه زیسته، استادان، دانشگاه فرهنگیان، آموزش مجازی، کرونا.

مقدمه

۱. استادیار گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: AliSohbatlo@cfu.ac.ir

۲. استاد گروه آموزشی زبان و ادبیات عربی، دانشگاه تهران، تهران، ایران: btaheriniya@ut.ac.ir

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۳/۳ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۸/۲۷

امروزه، زندگی بدون دنیای مجازی اگر ناممکن نباشد، قطعاً دشوار است. یکی از عرصه‌هایی که می‌تواند از تحولات دنیای مجازی بهره‌بردارانی ببرد، نظام آموزشی است (Miliszewska & Rhema, 2010). با توجه به تغییرات سریعی که در حال شکل‌گیری است، اجرای نظام‌های مجازی به‌منظور ارائه خدمات و فناوری‌های جدید در زمینه تدریس و یادگیری به‌صورت نیازی اساسی مطرح شده است (Ong, 2004). آموزش مجازی مجموعه فعالیت‌های آموزشی است که با استفاده از ابزارهای الکترونیکی اعم از صوتی، تصویری، رایانه‌ای و شبکه‌ای صورت می‌گیرد (Cooper, 2004). آموزش مجازی پارادایم جدیدی را پدید آورده و امکان یادگیری را در هر زمینه برای هر فرد، در هر زمان و مکان فراهم ساخته است (Khan, 2004). هرچند استفاده از فناوری در فرایند آموزش و یادگیری در چند دهه گذشته مد نظر بوده است، شیوع ویروس کرونا فرصتی مغتنم بود که استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات (فاوا) در آموزش عالی ناخواسته اجباری شود (Bazargan, 2021).

دانشگاه‌های ایران در نیمسال دوم تحصیلی (۱۴۰۰-۱۳۹۹) به‌دلیل همه‌گیری ویروس کرونا و گسترش بیماری COVID-19 با شرایط دشواری روبه‌رو شدند که اعلام وضعیت فوق‌العاده در کشور بود. با همه‌گیری کرونا همه دانشگاه‌ها مجبور شدند که در این فضا فعالیت کنند، ولی در دوران قبل از کرونا تعداد محدودی از مراکز آموزش عالی با توجه به نوع رسالت و اهداف مد نظر به شکل ترکیبی (مجازی/حضور) به فعالیت می‌پرداختند. در وضعیت کرونایی همه به اجبار به سمت آموزش مجازی رو آوردند. از وجه تمایز آموزش مجازی در وضعیت کرونایی با سایر کلاس‌های مجازی در حالت عادی می‌توان به ابزارها و امکانات اشاره کرد. در دوره کرونا این امکانات و ابزارها نسبت به شرایط عادی پیشرفته‌تر شده است و شاهد رویکردهای جدید در این حوزه هستیم و نگاه سنتی به آموزش مجازی به پدگژیکی تغییر پیدا کرده است. آموزش مجازی شرایط متفاوتی از آموزش حضوری را به وجود آورد. این مدل آموزش در دانشگاه مورد بررسی در قالب سامانه Ims انجام می‌شود و به‌گونه‌ای است که معمولاً به علت کندی اینترنت ارتباط تصویری کمتر اتفاق می‌افتد و دانشجویان معمولاً فایل اشتراک گذاشته شده استاد و صدای او را دریافت می‌کنند (Mozaffaripour, Khosravi & Khodadust, 2022). تعاملات ما با فناوری به‌جای آنکه به‌صورت ابزاری باشد، عمیق‌تر و پیچیده‌تر است. تعامل افراد با فناوری لزوماً ساده نیست، در موقعیت‌های آموزشی فناوری می‌تواند بر تعاملات فراگیران و مربیان، پویایی کلاس و شیوه‌های آموزشی و یادگیری فراگیران تأثیر بگذارد (Cilesiz, 2020). در وضعیت کرونایی و با توجه به شرایط موجود، دانشگاه فرهنگیان با وجود ۹۶ پردیس و مرکز آموزشی پراکنده در سراسر کشور و زیرساخت‌های نه‌چندان مناسب، به سمت آموزش مجازی سوق داده شد. بدیهی است که آموزش مجازی از نظر گستردگی و حدود و قلمرو آن، اختیاری یا اجباری بودن و زمان و مکان متفاوت از آموزش در حالت عادی است؛ بنابراین، با نوع متفاوتی از آموزش روبه‌رو هستیم که با کمک و حضور پررنگ فناوری انجام می‌شود. فهم چگونگی این نوع آموزش و ابعاد آن مسئله‌ای قابل تأمل است.

با وجود تلاش‌های علمی فراوانی که تا کنون در آموزش مجازی به‌طور عام (Habibi, 2020; Montazer, 2019; Yilmaz, 2017; Yu, 2018; Azizi, Mohammadi Belbanabad & Bagheri, 2021; Eskandari & Mohammadi Parchestan, 2020) و در دوران کرونا به‌طور خاص (Mirzaei, 2020; Poursharifi, 2020; Bagheri, 2020; Sadeghzadeh Ghamsari, 2020, Khaniki, 2020) صورت گرفته، هنوز خلأ ناشی از ضعف در توانمندسازی استادان، ارائه محتوا به دانشجویان، نحوه اداره کلاس، روش ارزشیابی و تعاملات عاطفی در این زمینه به‌طور کامل برآورده نشده است. تجربه زیسته استادان دانشگاه فرهنگیان از کلاس‌های آموزش مجازی در شرایط کرونایی متفاوت از کلاس‌های حضوری بود. استادان این شرایط را تجربه نکرده بودند. لذا، ضرورت داشت که به ضبط و تدوین تجربه زیسته استادان در شرایط کرونا پرداخته شود تا ضمن شناسایی محدودیت‌ها و آسیب‌های موجود و احتمال، با پیشنهاد راهکارهایی در اصلاح وضعیت موجود و حرکت در جهت وضعیت ممکن و مطلوب به متولیان آن یاری شود. پژوهش حاضر با هدف واکاوی تجربه زیسته استادان دانشگاه فرهنگیان از کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی انجام شد. سؤال اصلی پژوهش این بود که بر اساس روایت استادان دانشگاه فرهنگیان، مهم‌ترین تجربه‌های آنها از کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی چیست؟ در این خصوص سؤالات فرعی نیز مد نظر قرار گرفت:

۱. سطح توانمندی و فرایند توانمندسازی استادان در تولید محتوا در کلاس‌های آموزش مجازی به چه شکلی صورت می‌گرفت؟
۲. ارائه محتوا به دانشجویان، نحوه اداره کلاس، نحوه ارزشیابی و تعاملات عاطفی در کلاس‌های آموزش مجازی به چه شکلی بوده است؟
۳. تجارب مثبت و منفی استادان در کلاس‌های آموزش مجازی شامل چه مواردی است؟

مبانی نظری و پیشینه

ویروس کرونا علاوه بر بحران در بعد پزشکی، فرهنگی و اجتماعی، تأثیرات زیادی بر آموزش عالی، علم و فناوری گذاشته است (Mirzaei, 2020). بسیاری از این تغییرات ضرورت سازگاری مجدد با شرایط جدید را مطرح کرد، استرس را به ارمغان آورد و هیجان‌های منفی همچون غم و اضطراب را بیش‌ازپیش وارد زندگی انسان‌ها کرد (Poursharifi, 2020). پدیده کرونا هر روز دامنه تأثیرش را بیشتر کرد (Bagheri, 2020). کرونا به‌روشنی این پدیده مهم اجتماعی را آشکار کرد که «هم‌سرنوشتی» و «طوفان‌سازی اثر ذره‌ای» در اجتماع بشری به چه معناست (Musapur, 2020). رویداد کم‌سابقه کرونا و آثار گسترده آن در زندگی عموم افراد جامعه را باید شاهدی از غیب بر لزوم توجه به وجوه عقلانی در حیات طیبه نظام تربیت اسلامی دانست (Sadeghzadeh, 2020). نه می‌توان «وضعیت کرونایی آموزش» و «وضعیت پساکرونایی آن» را با همان انگاره‌های «پیش‌کرونایی» دید و نه می‌توان آن را فهمید. نهاد دانشگاه پیش از هر جا به تأمل، پرسشگری، نظریه‌پردازی و سناریوپردازی در این خصوص نیاز دارد (Khaniki, 2020).

با رخداد بحران کرونا، مؤسسات آموزش عالی به ایجاد تغییرات در نظام آموزشی خود وادار شدند؛ بیشتر آنها به ارائه محتوای آموزشی حضوری در فضای آنلاین اورژانسی روی آورده‌اند (Habibi, 2020). با همه‌گیری کرونا در جهان تمام دانشجویان مجبور شدند به‌جای حضور در کلاس‌های چهره به چهره، در کلاس‌های برخط حضور یابند (Montazer, 2019). نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که قبل از همه‌گیری ویروس کرونا، اغلب دانشجویان آمادگی لازم برای یادگیری برخط را نداشتند (Chung, Noor & Vloreen, 2020; Bubou et al., 2020; Doe et al., 2017; Watkins et al., 2004). همچنین آمادگی ناکافی دانشجویان برای یادگیری برخط با نارضایتی آنان از سیستم یادگیری الکترونیکی رابطه دارد (Yilmaz, 2017; Yu, 2018).

به نظر بسیاری از دانشجویان با محروم شدن دانشجو از فضای فیزیکی، امکان تعاملات و گفت‌وگوهای رخ داده بین طرفین از بین خواهد رفت (Azizi et al., 2021). مشکلات و چالش‌های آموزش مجازی شامل مشکلات مربوط به فراگیران، مربیان، محتوا، تجهیزات، سازمانی و ارزشیابی است (Haji Mohammadi Mehr & Muhammad, 2021). یکی از آسیب‌های ناخواسته این کلاس‌های مجازی، از بین رفتن تعاملات و گفت‌وگوها بین اعضای جامعه علمی دانشگاه است (Azizi et al., 2021). رشد مهارت‌های بین فردی و تعامل و همکاری با استادان و دانشجویان در حوزه پژوهش، یادگیری و ... در میزان رشد دانشگاهی افراد و ارتقای مهارت‌های اجتماعی آنان بسیار مؤثر خواهد بود (Burgess & Sievertsen, 2020). موفقیت تحصیلی دانشجویان در درس‌های برخط و رضایت آنان از سیستم بر ترجیحات نسبت به چگونگی یادگیری، خودراهبری در یادگیری، عادات یادگیری، توانمندی در کار با ابزار رایانه‌ای و مهارت‌های فناوری اثرگذار است (Bazargan, 2021). بین راهبردهای شناختی، فراشناختی و تعاملات در محیط مجازی با پیشرفت تحصیلی ارتباط معنادار وجود دارد (Saeed, Zare, Moosapour, Sarmadi & Hormozi, 2011). در آموزش الکترونیکی مهم‌ترین مشکل دانشجویان در دسترسی به منابع اطلاعاتی، نبود کتابخانه دارای اطلاعات مربوط و مناسب و مهم‌ترین دلیل استفاده نکردن دانشجویان از منابع اطلاعاتی و نداشتن فرصت کافی برای خواندن‌های اضافی است (Jowkar, 2007). برای فایق آمدن بر چالش‌های پیش روی پاندومی ویروس کرونا، ضرورت دارد که نظام آموزشی با بهره‌مندی از «مدل رادار استراتژیک» اقدام کند. این مدل موجب می‌شود تا سازمان از اقدامات غیرعلمی و روزمره اجتناب کند و اطمینان کیفیت در برنامه و راهی را که در پیش گرفته است، افزایش دهد (Turani, 2020). تاکنون سه سناریوی کنترل ویروس، بازگشت ویروس و گسترش همه‌گیری ویروس در آموزش عالی مطالعه شده است. اینکه چگونه مؤسسات و نهادها می‌توانند به مقابله با این بحران بپردازند، راهکارهایی پیشنهاد شده است (Bevins, Bryant, Krishnan & Law, 2020).

به‌طور کلی، سه نوع واکنش مختلف در برابر بحران کرونا در منطقه MENA وجود داشته است: ۱. اقدامات احتیاطی و پیشگیرانه گسترده و سخت‌گیرانه از سوی برخی از کشورهای برخوردار از منابع مالی

هنگفت (مثل کشورهای حوزه خلیج فارس و مراکش)؛ ۲. کشورهایی که تلاش کردند تا اهمیت بحران را پس از مد نظر قرار دادن دغدغه و دل‌نگرانی‌هایشان درباره تأثیرات اقتصادی آن تأیید کنند (ازجمله ایران و مصر)؛ ۳. کشورهایی که به خاطر وضعیت جنگ‌زده و اغتشاشات داخلی توانایی کافی در پاسخگویی مناسب به این بحران را نداشتند (مانند لیبی، سوریه و یمن) (Habibi, 2020). مرور مبانی نظری و پیشینه پژوهش نشان داد که در زمینه آموزش مجازی در وضعیت کرونایی، مطالعاتی از منظرهای گوناگون صورت گرفته است که بیشتر آنها بر بررسی چالش‌ها، نقاط قوت و ضعف آموزش‌های مجازی در وضعیت کرونایی در دانشگاه‌ها، نحوه مواجهه نظام آموزش عالی کشورهای مختلف با بحران ویروس کرونا، مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها در بحران کرونا متمرکز بوده است و نبود مطالعه‌ای جامع و ژرفنگر برای کاوش عمیق در ادراک و تجربه زیسته استادان از کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی را تأیید می‌کند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر در قالب رویکرد کیفی^۳ و از نوع پدیدارشناسی^۴ بود. دلیل انتخاب این روش، آن بود که درباره تجربه زیسته استادان دانشگاه فرهنگیان از کلاس‌های آموزش مجازی اطلاعات در قالبی منسجم و قابل اعتماد وجود نداشت و تاکنون در این باره پژوهشی کامل انجام نشده بود. مشارکت‌کنندگان در پژوهش اعضای هیئت علمی در مناطق ده‌گانه دانشگاه فرهنگیان (تهران، گیلان، زنجان، قم، کردستان، یزد، فارس، هرمزگان، خراسان رضوی و بوشهر) در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بودند. با توجه به پراکندگی اعضای هیئت علمی در تمام پردیس‌های دانشگاه فرهنگیان و بر اساس ملاک «امکان‌پذیری حضور و دسترسی گروه مصاحبه»، ابتدا با توجه به مناطق ده‌گانه دانشگاه فرهنگیان در سراسر کشور، از هر منطقه به‌صورت تصادفی یک استان انتخاب و مصاحبه با گروه هدف انجام شد. انتخاب نمونه مورد مطالعه با استفاده از رویکرد «هدفمند^۵» و با روش انتخاب صاحب‌نظران «کلیدی^۶» و استفاده از معیار اشباع و مصاحبه عمیق با ۱۷ نفر انجام شد. محقق به دنبال انتخاب افرادی بود که اولاً غنی‌ترین اطلاعات را دارند، ثانیاً بیشترین اطلاعات را دارند و ثالثاً تمایل داشته باشند که تجربه‌ها و اطلاعات خود را در اختیار محقق قرار دهند. با توجه به آنکه سؤالات مورد پرسش تا حدی مشخص بودند، در روش گردآوری اطلاعات از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد. فرم مصاحبه شامل دو بخش بود: در بخش نخست سؤالات عمومی وجود داشت. در بخش دوم سؤالات اختصاصی برای مصاحبه با مصاحبه‌شوندگان، استفاده شد که این سؤال‌ها برگرفته از موضوع و اهداف پژوهش بود. در این پژوهش برای بررسی صحت داده‌ها و اطمینان از قابل‌قبول

-
3. Qualitative
  4. Phenomenology
  5. Purposeful
  6. The oretical

بودن و تأیید درستی آنها، رونوشت‌های مصاحبه و گزارش پژوهش، از نظرهای استادان آشنا با این حوزه و متخصصان خبره و مطلع استفاده شد. همچنین به‌طور همزمان در تنظیم سؤال‌ها از مشارکت‌کنندگان کمک گرفته شد. برای پایایی سنجی مفاهیم و مقولات فرعی و اصلی از قابلیت تکرارپذیری به‌واسطه روش ضریب توافق بین دو کدگذار در فرایند کدگذاری استفاده شد؛ لذا، ناهماهنگی‌های به‌وجود آمده از طریق بازنگری در فرایند کدگذاری داده‌ها مرتفع شد و ضریب توافق به وجود آمده برابر با ۰/۹۴ بود. مصاحبه‌ها تا جایی ادامه یافت که پاسخ‌ها به اشباع رسیدند. مدت مصاحبه‌ها در هر مورد، متغیر بود و به‌طور متوسط ۲۵ تا ۳۵ دقیقه به طول انجامید. محتوای مصاحبه‌ها که با رضایت آگاهانه مشارکت‌کنندگان ضبط شده بودند، به متن نوشتاری تبدیل شدند. تحلیل داده‌ها با استخراج مفاهیم و مقوله‌ها آغاز و با خواندن دقیق متن شروع شد و در خلال این مطالعه، واحدهای معنا شناسایی شدند. در مرحله کدگذاری محوری، مفاهیم و مقوله‌های تکراری حذف شدند و در نهایت، در مرحله کدگذاری گزینشی، کدهای اصلی و جامع از داده‌ها به‌عنوان مقوله هسته‌ای متمرکز شد.

یافته‌ها

ویژگی‌های جمعیت شناختی مشارکت‌کنندگان حاضر در مصاحبه‌ها به شرح جدول ۱ است.

جدول ۱- ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها

مشیر	جنسیت		سن				تحصیلات		رشته تحصیلی		سابقه تدریس		مرتبۀ علمی			
	زن	مرد	۳۵ تا ۴۰ سال	۴۰ تا ۴۵ سال	۴۵ تا ۵۰ سال	بیش از ۵۰ سال	دانشجوی دکتری	دکتری	علوم انسانی	علوم تجربی	علوم ریاضی و فنی	۱ تا ۵ سال	۵ تا ۱۰ سال	بیش از ۱۰ سال	مربی	استادیار
فرآوری	۳	۱۴	۱	۲	۴	۷	۲	۱۵	۱۴	۲	۱	۱۳	۲	۲	۲	۱۵
درصد	۲۰	۸۰	۵	۱۲	۲۳	۴۱	۱۷	۱۲	۸۲	۱۲	۵	۷۰	۱۲	۱۲	۱۲	۸۸

با توجه به جدول ۱، از ۱۷ نفر مورد بررسی از نمونه آماری پژوهش، ۲۰ درصد زن و ۸۰ درصد مرد هستند. بیشترین درصد سنی بررسی شده متعلق به رده سنی ۴۵ تا ۵۰ سال و کمترین تعداد متعلق به رده سنی ۳۰ تا ۳۵ سال است. از نظر وضعیت تحصیلات، بیشترین درصد میزان متعلق به دوره دکتری با ۸۸ درصد و کمترین آنها مربوط به دوره دانشجوی دکتری ۱۲ درصد است. از نظر رشته تحصیلی، بیشترین درصد متعلق به گروه تحصیلی علوم انسانی با ۸۲ درصد و کمترین آنها ۵ درصد متعلق به گروه‌های تحصیلی

علوم ریاضی و فنی است. از نظر سابقه تدریس، بیشترین شرکت‌کنندگان ۷۰ درصد، بین ۱ تا ۵ سال سابقه و کمترین آنها با ۱۲ درصد بین ۱ تا ۵ سال و ۵ تا ۱۰ سال هستند. از نظر مرتبه علمی ۸۸ درصد استادیار و ۱۲ درصد مربی هستند.

یافته‌های مربوط به سؤالات پژوهش

نظریات مصاحبه‌شوندگان درباره سطح توانمندی و فرایند توانمندسازی استادان در تولید محتوا به شرح جدول ۲ است.

جدول ۲- کلیه مفاهیم کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی استخراج‌شده

کدگذاری گزینشی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم)
	برگزار نشدن دوره‌ها، کارگاه‌ها و وبینارهای آموزشی به‌اندازه کافی به‌منظور توانمندسازی استادان در تولید محتوا	- برگزاری دوره‌ها و آموزش‌های مناسب و تشویق استادان در شرایط آموزش مجازی. - توانمندسازی نیروهای سازمانی متناسب با نیازهای روز جامعه . - برگزاری دوره‌های دانش‌افزایی برای استادان و دانشجویان. - برگزاری کارگاه‌ها و وبینار آموزشی برای توانمندسازی استادان . - استادان با توجه به ورود ویروس کرونا اطلاعی از آموزش مجازی نداشتند و اگر آشنایی و آگاهی داشتند، خیلی محدود بود. ولی در طول ترم کارگاه‌هایی توسط دانشگاه برای توانمندسازی استادان انجام گرفت و استادان با شرایط جدید آشنا شدند. - استادان هنوز تسلط لازم و کافی را در تولید محتوا ندارند و نمی‌توانند در کلاس‌های آموزش مجازی از محتوای تولیدی خود استفاده کنند.
نیازمند به دانش‌افزایی	ضعف دانش، تخصص و مهارت فناوری استادان در زمینه تولید محتوا	- ضعف دانش و اطلاعات استادان در زمینه تولید و ارائه محتوا. - آماده نبودن استادان به علت سخت بودن تهیه محتوای آموزش مجازی و طراحی فعالیت‌های یادگیری و زمانبر بودن و صرف انرژی بیشتر. - کار خاصی برای آموزش مجازی از سوی دانشگاه انجام نگرفته است. - استادان در تولید محتوا برای آموزش مجازی ضعیف هستند، در یک تحلیل کلان‌دوران گذار از یک تمدن صنعتی و تمدن سایبری را ما به بهانه کرونا طی می‌کنیم. - نظام آموزشی ما آینده‌اندیشی نکرده بود. استادان در تولید محتوا مشکلاتی دارند و حتماً به ارتقای دانش و مهارت در تولید محتوا نیاز دارند. آموزش مجازی و حضوری اساساً از نظر پرادایمیکی متفاوت است. - در ابتدا از محتواهای آماده استفاده می‌شد، ولی کم‌کم با تلاش و کوشش خود استادان مهارت تهیه محتوای ایجاد و مهارت افزایش پیدا کرد. - استاد آموزش‌های مجازی باید دانش و تخصص داشته باشد تا بتواند یک معلم مجازی یا فناوری‌محور موفق باشد. - دانش فناوری، دانش تعلیم و تربیت و دانش تخصصی (موضوعی) تا جایی که اطلاع دارم، همه استادان در این زمینه تخصص کافی ندارند.
	نبود شرایط و لوازم و ضعف زیرساخت‌های فناوری اطلاعات برای توانمندسازی استادان در تولید محتوا	- شرایط و لوازم در تولید محتوا برای استادان مهیا نیست و مشکلات فناوری مانند نبود دسترسی به اینترنت وجود دارد. - زیرساخت‌های فناوری اطلاعات در دانشگاه ضعیف است و این امر باعث شده استادان در تولید محتوا دچار مشکل شوند. - با توجه به ضعف زیرساخت‌ها در شرایط بحران فعلی توانمندسازی استادان در تولید محتوا در کلاس‌های آموزش مجازی جزء ضروریات است.

کدگذاری گزینشی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم)
		- دانشگاه ما، همکارانشان را برای استفاده درست از فناوری در کلاس‌هایشان آموزش نداده‌اند و آنها را برای بهره‌برداری درست از این فرصت آماده نکرده‌اند. - در دانشگاه شرایط و لوازم لازم برای توانمندسازی استادان فراهم نیست. - تولید محتوا برای استادان هزینه‌بر است و باید به نحوی این زحمات جبران شود.
	توجه نبودن استادان در تولید محتوا	- در زمینه نحوه تولید محتوای آموزشی و استفاده از آن در کلاس‌های آموزش مجازی کلاس‌های توجیهی برگزار نشده است. - در ابتدا از محتواهای آماده استفاده می‌شد، ولی کم‌کم مهارت تهیه محتوا ایجاد و مهارت افزایش پیدا کرد. - استادان باید در این زمینه خوب توجه شوند و همچنین شوق و علاقه در آنها ایجاد شود. - کلاس‌ها و کارگاه‌های توجیهی برگزار شود و در مورد چستی، چربی و چگونگی آن استادان توجه شوند. - توانمندسازی استادان در کلاس‌های آموزش مجازی در حد متوسط است. - استادان به آموزش در فضای مجازی علاقه چندانی ندارند و توجه نشده‌اند، چون خیلی زمانبر و دانش و اطلاعات کافی هم از سوی دانشگاه صورت نگرفته است. - دانشگاه در وضعیت کرونایی اقدامات خوبی در زمینه توانمندسازی استادان انجام داده است، ولی باز نیازمند تدوین یک مجموعه کامل محتوای آموزشی و تفویض اختیار به استادان در جهت استفاده از این محتوا است.

با توجه به تحلیل داده‌های جدول ۲، توانمندسازی استادان در تولید محتوا در کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی با ۱۷ کدگذاری باز (مفاهیم)، ۴ کدگذاری محوری و ۱ کدگذاری گزینشی به اشباع نظری رسیده است و با توجه به مضمون استخراج شده، هر یک از مقولات مربوط توضیح داده شده‌اند.

نیازمند به دانش افزایی

الف. برگزار نشدن دوره‌ها، کارگاه‌ها و وبینارهای آموزشی به‌اندازه کافی: برگزار نشدن دوره‌ها، کارگاه‌ها و وبینارهای آموزشی کافی برای توانمندسازی استادان در تولید محتوا یکی از مشکلات و تنگناها در تولید محتوای کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی بوده است. نظر استادان در این زمینه بدین شرح است: "استادان هنوز تسلط لازم و کافی را در تولید محتوا ندارند و نمی‌توانند در کلاس‌های آموزش مجازی از محتوای تولیدی خود استفاده کنند". "واقعیت این است که دانشگاه ما، همکارانشان را برای استفاده درست از فناوری در کلاس‌هایشان آموزش نداده و آنها را برای بهره‌برداری درست از این فرصت آماده نکرده‌اند و توجیه نشده‌اند".

ب. ضعف دانش، تخصص و مهارت فناوری: بر اساس تجارب زیسته استادان ضعف دانش، تخصص و مهارت فناوری در زمینه تولید محتوا یکی از مشکلات استادان در آموزش مجازی بوده است. نظر استادان در این زمینه بدین شرح است: "در ابتدا از محتواهای آماده استفاده می‌شد، ولی کم‌کم با تلاش و کوشش خود استادان مهارت تهیه محتوا ایجاد و مهارت افزایش پیدا کرد، استادان آموزش‌های مجازی در حال حاضر باید در سه حیطه دانش و تخصص داشته باشند تا بتواند یک معلم مجازی یا فناوری‌محور موفق

باشد". "تا جایی که اطلاع دارم، همه اساتید در زمینه دانش فناوری، دانش تعلیم و تربیت و دانش تخصصی (موضوعی) تخصص کافی ندارند. استادان به علت عدم آمادگی، سخت بودن تهیه محتوای آموزش مجازی و همین‌طور زمانبر بودن و صرف انرژی بیشتر، کمتر به این موضوعات می‌پرداختند".

ج. نبود شرایط و لوازم آموزش مجازی و ضعف زیرساخت‌های فناوری اطلاعات در تولید محتوا: نبود شرایط و لوازم و ضعف زیرساخت‌های فناوری اطلاعات برای توانمندسازی استادان در تولید محتوا از دیگر روایت استادان از کلاس‌های آموزش مجازی بود. نظر استادان در این زمینه بدین شرح است: "شرایط و لوازم در تولید محتوا برای استادان مهیا نیست و مشکلات فناوری مانند عدم دسترسی به اینترنت وجود دارد". "زیرساخت‌های فناوری اطلاعات در دانشگاه ضعیف است و این امر باعث شده استادان در تولید محتوا دچار مشکل شوند".

د. توجیه نشدن استادان در تولید محتوا: بر اساس تجربه زیسته استادان، توجیه نبودن استادان در تولید محتوا یکی دیگر از مشکلات و تنگناها آموزش مجازی است. نظر استادان در این زمینه بدین شرح است: "استادان باید در این زمینه خوب توجیه شوند و همچنین شوق و علاقه در آنها ایجاد شود. برای ارائه و انتقال محتوای آموزشی در فضای مجازی ضروری است که کلاس‌ها و کارگاه‌های توجیهی برگزار شود و در مورد چپستی، چرایی و چگونگی آن استادان توجیه شوند". "استادان به آموزش در فضای مجازی علاقه چندانی ندارند و توجیه نشده‌اند، چون خیلی زمانبر است و دانش و اطلاعات کافی هم از سوی دانشگاه صورت نگرفته است".

تحلیل داده‌های کیفی نشان داد که استادان در شرایط کرونایی با مشکلات و تنگناهای یادشده در این قسمت مواجه‌اند. بر اساس نتایج حاصل از تحلیل‌ها می‌توان گفت که در تولید محتوا، استادان نیازمند دانش‌افزایی هستند و میزان توانمندی و مهارت فنی استادان در استفاده از برنامه‌ها و نرم‌افزارها مطلوب نیست و نیازمند به‌روز شدن مهارت فنی هستند.

نظرهای مصاحبه‌شوندگان درباره ارائه محتوا به دانشجویان در کلاس‌های آموزش مجازی به شرح جدول ۳ است.

جدول ۳- کلیه مفاهیم کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی استخراج‌شده

کدگذاری گزینشی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم)
ضعف در راهبردهای تدریس		- روش تدریس معکوس پیشنهاد بنده است. اینکه استاد تدریس را قبل از کلاس ضبط کند و در کلاس مورد بحث و گفت‌وگو قرار گیرد. - تدریس به‌صورت برخط و اشتراک‌گذاری فایل‌ها از عمده‌ترین فعالیت‌ها بود. - به یک شیوه‌ای باشد که استاد همیشه در دسترس باشد. این‌طوری نباشد که استاد محتوای تولیدی را فقط بارگذاری کند و برود. - با پرسش و پاسخ، بازخورد به فعالیت دانشجویان و نظارت بر حضور و مشارکت دانشجویان تعامل با استاد صورت می‌گرفت. - مطالعه یک‌بخشی از کتاب توسط دانشجویان پس از کلاس و ارائه خلاصه آن.

کدگذاری گزینشی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم)
	یادگیری معکوس	- ترغیب دانشجویان به پژوهش و مطالعه، دیدن فیلم‌های مربوط به موضوع درسی ارائه برداشت‌ها خود از آن. - انجام دادن تکالیف و فعالیت‌های مربوط به درس با کمک دیگران در خارج از وقت آموزش و ارائه گزارش آن در کلاس آنلاین. - تجربه من این بود که در کلاس‌های آنلاین محتوایی که تدریس می‌شد، در بخش lms محتوای مربوط مجدداً بارگذاری می‌شد و حتی در گروه‌های جانبی توضیحات تکمیلی‌تری ارائه می‌شد. - به نظر می‌رسد بهتر است مطالب به صورت آفلاین ارائه شود و دانشجویان در کلاس‌های آنلاین فقط به رفع اشکالات خود بپردازند. - همه استادان تلاش کرده‌اند تا در این موقعیت به فراخور موضوع و توان خود تنوعی از محتواها بهره ببرند و در اختیار دانشجویان قرار دهند. - مطالب به صورت آفلاین ارائه شود و دانشجویان در کلاس‌ها فقط به رفع اشکالات خود بپردازند. - اگر استاد تسلط کافی به تهیه محتوای آموزشی داشته باشد، مشکلی پیش نخواهد آمد و کلاس از نظم و انسجام برخوردار خواهد بود. - تولید و استفاده از ویدئوهای تعاملی محتوایی را در یک ویدئوی کوتاه تهیه و سپس منابع تکمیلی به عنوان بخشی از محتوای درسی از دیگر فعالیت‌ها بود. - ایجاد فرایوند بر روی منابع یادگیری؛ یک بخش از مقاله را انتخاب کرده و یک لینک یا منبع دیگر به آن اضافه می‌شد تا یادگیرنده در صورت تمایل به داشتن اطلاعات بیشتر به آن مراجعه کند.
	تغییر راهبردهای تدریس	- معتقد به برگزاری کلاس‌ها به صورت ترکیبی هستیم و در کلاس درس استاد سعی می‌کردم که از روش‌های مختلف بنا به ماهیت موضوع بهره ببرم. - استفاده از روش‌هایی نظیر سخنرانی همراه با نمایش فیلم و کلیپ، به صورت ترکیبی و تولید محتوای درس از قبل و ارائه آن از دیگر راهبردها بود. - از روش‌هایی نظیر سخنرانی همراه با نمایش فیلم و کلیپ استفاده و تلاش می‌شد که در تدریس از روش‌های فعال‌های بهره گرفته شود. - تلاش بر این بود که به جای سخنرانی صرف، نقش هدایتگری و تسهیل‌گری در کلاس ایفا شود. - تلاش می‌شد تا رنوس مطالب ارائه شود و فراگیران در منزل موضوع را بیشتر مطالعه کنند، دانشجویان گروه‌بندی می‌شدند و از آنها گزارش کار خواسته می‌شد. - در هر جلسه سرگروه‌ها خلاصه فعالیت‌ها و تکالیف مربوط را به اشتراک می‌گذاشتند و دیگران نظراتی خود را بیان می‌کردند. - ارائه بازخورد مفصل و همراه با جزئیات به یادگیرندگان. - برگزاری جلسات پرسش و پاسخ آنلاین. - ارائه محتوای یادگیری به صورت چندرسانه‌ای (محتوای صوتی، محتوای ویدئویی و صورت مکتوب (پی‌دی. اف)) از راهبردهای تدریس از آموزش مجازی بود.
انصاف‌پذیری و پویایی در برگزاری کلاس‌ها		- در بستر lms چون امکان استفاده از سه قسمت وایتبرد - داکومننت برای بارگذاری و share کردن دستکتاب به صورت برخط فراهم نبود، اما دسترسی به محتوا به صورت آفلاین برای دانشجویان تسهیل و به‌روزتر شده بود. - در دو حالت آنلاین و آفلاین ارائه محتوا ارائه می‌شود و در هر دو حالت دانشجویان استقبال می‌کنند. - اگر استاد تسلط لازم به تهیه محتوای آموزشی متناسب با آموزش مجازی در بستر lms داشته باشد، به نظرم مشکل خاصی وجود ندارد. - به‌راحتی محتوا در اختیار دانشجویان قرار می‌گرفت و ضبط صدا و تصویر و ارائه آن به صورت آفلاین صورت می‌گرفت. - بهره‌گیری از طریق شبکه‌های پیام‌رسان واتساپ، ایتا و تلگرام به صورت صوتی، تصویری، رایانه‌ای و شبکه‌ای در وضعیت کرونایی. - کاهش زمان آموزش کلاس‌ها به صورت متوسط ۶۰ دقیقه، توجه به نیازهای دانشجویان در ارائه محتوا. - تدوین بسته‌های آموزشی برای کمک به دانشجویانی که امکان دسترسی به کلاس‌های آنلاین ندارند.

کدگذاری گزینه‌ی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم)
		- همه محتوا در سامانه دانشگاه بارگذاری یا از طریق واتساپ در قالب ویس در اختیار دانشجویان قرار می‌گرفت. - تلاش می‌شد تا محتوای تولیدی با کیفیت، کاربردی، جذاب، خوب، مرتب و منظم باشد و هنگام تدریس هم در سامانه بارگذاری شود. - ارائه تکالیف از سوی یادگیرندگان به صورت چندرسانه‌ای، تولید و به اشتراک‌گذاری پرسش‌های پرتکرار به همراه پاسخ برای یادگیرندگان. - مشارکت دادن یادگیرندگان در فرایند تولید محتوای کلاس و تهیه پاورپوینت از تمام مطالب درسی به صورت مصور به همراه فایل صوتی. - ارائه فیلم و کلیپ‌های متنوع بنا به ضرورت موضوع درس، تهیه فایل ویدئویی یا صوتی از تدریس، صداگذاری بر روی اسلایدها و ضبط تدریس برخط

با توجه به تحلیل داده‌های جدول ۳، نحوه ارائه محتوا به دانشجویان در کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی با ۱۷ کدگذاری باز (مفاهیم)، ۳ کدگذاری محوری و ۱ کدگذاری گزینه‌ی به اشباع نظری رسیده است. در ادامه با توجه به مضمون استخراج شده، هر یک از مقولات مربوط توضیح داده شده است.

ضعف در راستای راهبردهای تدریس

الف. استفاده از یادگیری معکوس: بر اساس روایت استادان از کلاس‌های آموزش مجازی، استفاده از یادگیری معکوس در ارائه محتوا به دانشجویان یک تجربه موفق بوده است. نظر استادان در این زمینه بدین شرح است: "در مورد روش تدریس معکوس، پیشنهاد بنده این است که استاد، تدریس را قبل از کلاس ضبط کند و به دانشجویان فرصت تأمل بدهد و در کلاس مورد بحث و گفت‌وگو قرار گیرد." تجربه من این بود که در کلاس‌های آنلاین، محتوایی که تدریس می‌شد در بخش Ims محتوای مربوط مجدداً بارگذاری می‌شد و حتی در گروه‌های جانبی، توضیحات تکمیل‌تری ارائه می‌شد، البته، این محتوا از قبل تهیه و تدوین می‌شد و به شکل pdf و یا پاورپوینت در کلاس ارائه می‌شد." تولید و استفاده از ویدئوهای تعاملی (محتوایی را در یک ویدئوی کوتاه تهیه) و سپس منابع تکمیلی (فایل پاورپوینت، یک عکس، یک لینک مفید و یا حتی یک پرسش) به عنوان بخشی از محتوای درسی از دیگر فعالیت‌ها بود." یک بخش از مقاله را انتخاب و یک لینک یا منبع دیگر به آن اضافه می‌شد تا یادگیرنده در صورت تمایل به داشتن اطلاعات بیشتر به آن مراجعه کند."

ب. تغییر راهبردهای تدریس: بر اساس روایت استادان از کلاس‌های آموزش مجازی، تغییر راهبردهای تدریس از تجارب موفق بوده است و بیشتر استادان بر آن تأکید کرده‌اند. نظر استادان در این زمینه بدین شرح است: "استفاده از روش‌هایی نظیر سخنرانی همراه با نمایش فیلم و کلیپ، به صورت ترکیبی (آنلاین و آفلاین) و تولید محتوای درس از قبل و ارائه آن به صورت مجازی از دیگر راهبردها بود. از روش‌هایی نظیر سخنرانی همراه با نمایش فیلم و کلیپ استفاده و تلاش می‌شد که در تدریس از روش‌های

فعال بهره گرفته شود و تلاش بر این بود به جای سخنرانی صرف، نقش هدایتگری و تسهیل‌گری در کلاس ایفا شود." در کلاس آنلاین تلاش می‌شد رئوس مطالب ارائه شود و فراگیران در منزل موضوع را بیشتر مطالعه کنند، دانشجویان گروه‌بندی می‌شدند و از آنها گزارش کار خواسته می‌شد. بر نحوه فعالیت فراگیران نظارت صورت می‌گرفت و راهنمایی‌های لازم ارائه می‌شد. "در هر جلسه، سرگروه‌ها خلاصه فعالیت‌ها و تکالیف مربوط را به اشتراک می‌گذاشتند و دیگران نظرهای خود را بیان می‌کردند، ارائه محتوای یادگیری به صورت چندرسانه‌ای (محتوای صوتی، محتوای ویدئویی و صورت مکتوب) -pdf- از راهبردهای تدریس آموزش مجازی بود."

ج. انعطاف‌پذیری و پویایی در برگزاری کلاس‌ها: بنا به اظهار نظر استادان، کلاس‌های آموزش مجازی از انعطاف‌پذیری و پویایی لازم برخوردار بود. نظر استادان در این زمینه بدین شرح است: "به راحتی محتوا در اختیار دانشجویان قرار می‌گرفت و ضبط صدا و تصویر و ارائه آن به صورت آنلاین و از طریق دیگر شبکه‌های اجتماعی کلاس آموزش مجازی صورت می‌گرفت و کاهش زمان آموزش کلاس‌ها به صورت متوسط ۶۰ دقیقه و توجه به نیازهای دانشجویان در ارائه محتوا از دیگر فعالیت‌ها در برگزاری کلاس‌های آموزش مجازی بود." برای کمک به دانشجویانی که امکان دسترسی به کلاس‌های آنلاین نداشتند، بسته‌های آموزشی تدوین می‌شد و همین‌طور ارائه محتوا در قالب فایل پاورپونت، pdf و ... انجام می‌گرفت و همه محتوا در سامانه دانشگاه بارگذاری می‌شد یا به طریقی در قالب ویس در اختیار دانشجویان قرار می‌گرفت. "تلاش می‌شد محتوای تولیدی با کیفیت، کاربردی، جذاب، خوب، مرتب و منظم باشد و هنگام تدریس هم در سامانه بارگذاری شود." ارائه تکالیف از سوی یادگیرندگان به صورت چندرسانه‌ای، تولید و به اشتراک‌گذاری پرسش‌های پرتکرار به همراه پاسخ برای یادگیرندگان، مشارکت دادن یادگیرندگان در فرایند تولید محتوای کلاس، تهیه پاورپونت از تمام مطالب درسی به صورت مصور به همراه فایل صوتی از فعالیت‌های موردنظر در کلاس آموزش مجازی بود." ارائه فیلم و کلیپ‌های متنوع بنا به ضرورت موضوع درس، تهیه فایل ویدئویی یا صوتی از تدریس، صداگذاری بر روی اسلایدها و ضبط تدریس برخط از تجارب موفق بنده در برگزاری کلاس‌های آموزش مجازی بود."

تحلیل داده‌های کیفی نشان داد که از تجارب زیسته استادان در ارائه محتوا به دانشجویان در کلاس‌های آموزش مجازی استفاده از یادگیری معکوس، تغییر راهبردهای تدریس و انعطاف‌پذیری و پویایی در برگزاری کلاس‌هاست؛ بنابراین، کاوش در تجربه زیسته استادان در نحوه ارائه محتوا به دانشجویان حکایت از این دارد که ضعف در راهبردهای تدریس از عمده‌ترین مسائل و مشکلات است و ارائه محتوا به دانشجویان در کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی به دلیل حاکم بودن پارادایم سنتی در تدریس و استفاده از راهبردهای سنتی تدریس، تحقق اهداف عاطفی و روانی-حرکتی دچار چالش اساسی هستند. نظرهای مصاحبه‌شوندگان درباره نحوه اداره کلاس در کلاس‌های آموزش مجازی به شرح جدول ۴ است.

جدول ۴- کلیه مفاهیم کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی استخراج‌شده

کدگذاری گزینشی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم)
	نداشتن طرح درس مناسب	- فرایند اداره در این بستر، در صورت اکتیو و با برنامه بودن استاد به مراتب راحت‌تر است. - استاد می‌تواند با داشتن طرح درس- محتوای به‌روز- حضور و غیاب- تماس صوتی و تصویری و سؤالات پی در پی مدیریت بهتری در این سامانه ایجاد کند. - بنده خودم مدیریت کلاس را به شکل صدا زدن حضور و غیاب، سؤال شفاهی، ارائه نظر، چت کردن و همچنین گزارش‌گیری و حضور و غیاب انجام می‌دادم. - آموزش مجازی با حضوری تفاوت دارد، هرچند این دو در جایگاه متفاوت هستند. در کلاس حضوری ارتباط چهره به چهره وجود دارد و گفت‌وگوهایی به‌صورت کلامی و غیر کلامی انجام می‌گیرد که به بهبود کیفیت یادگیری کمک می‌کند، ولی در آموزش مجازی این موارد مورد غفلت واقع شده است. - با داشتن طرح درس و پیاده کردن آن و توجه به حضور و غیاب، پرسش و پاسخ و ارائه تکالیف به دانشجویان مشارکت بیشتر خواهد شد. - داشتن طرح درس، تماس صوتی و تصویری از فعالیت‌های اساسی بود. - با توجه به تهیه طرح درس و تولید محتوای قبل از کلاس و استفاده از فنون جدید تدریس اداره کلاس به خوبی انجام می‌گرفت.
	ضعف در انتخاب ابزارهای یادگیری مناسب	- نحوه اداره کلاس با سامانه‌ها به‌خصوص سامانه Lms راحت است. اگر قابلیت‌های استفاده از آن را یاد بگیریم، کلاس جذاب خواهد شد. - امکاناتی مانند ویدئو کنفرانس، وایت بورد مجازی، ضبط جلسه درسی، چت یا فراگیران به‌صورت متن، اشتراک‌گذاری و ذخیره فایل، اشتراک‌گذاری صفحه دستکاپ، بالا بردن دست، استفاده از حضور و غیاب منظم و دقیق در هر جلسه که باعث شناسایی بهتر دانشجویان و فراگیران می‌شود. - هم دانشجویان و هم استادان برای استفاده بهینه از کلاس باید حتماً نرم‌افزارهای مخصوص به برگزاری کلاس‌های مجازی را در سیستم نصب کرده باشند و حتماً از هندزفری و اینترنت پر سرعت استفاده کنند. - اگر شرایط و بسترهای نرم‌افزاری تحت وب کامل فراهم شود و امکان همزمان دیالوگ بین همه حاضرین در کلاس فراهم شود، بسیار مفید خواهد بود. - این امر از کلاسی به کلاس دیگر و از زمانی به زمان دیگر متفاوت است. بستگی به زمان و وضعیت اینترنت در شهرهای مختلف دارد که در شهر تهران مثلاً قطعی کمتر و در برخی از شهرها بیشتر است. - من خودم از روش پرسش و پاسخ بهره می‌برم. برخی از استادان هم که فقط خودشان و به‌صورت سخنرانی بهره می‌برند.
	تعیین نکردن قوانین مؤثر	- باید قوانین و مقررات کلاس‌های حضوری از جمله حضور و غیاب انجام شود و کلاس‌ها به‌صورت تعاملی دوطرفه و پرسش و پاسخ و تبادل نظر باشد. - مدیریت کلاس از ارکان بسیار مهم آموزش است؛ در محیط آموزش مجازی و حضوری هر کدام از اینها تابع اقتضانات خودش است و رعایت اصول و استانداردهای آموزش مجازی برای استادان لازم‌الاجراست. - در کلاس آموزش مجازی سبک اقتدارانه و سبک شاد و فعال و با برنامه از قبل تعیین‌شده باشد تا آزار و بازدهی خوبی به دنبال داشته باشد. - در جلسات اول، دانشجویان کامل توجیه شوند. انتظارات استاد از دانشجو مشخص شود. به حضور مرتب و فعال امتیاز داده شود. ارزشیابی فرایندی همواره انجام شود. - نحوه اداره کلاس بستگی به جاذبه و دافعه و قطعیت استاد دارد؛ در ترم اول قوانین کلاس، انجام تکالیف و نحوه ارزشیابی به دانشجویان گفته شود. - اداره کلاس در آموزش مجازی سخت است و از فنون خاص استفاده می‌شد به‌خصوص در حضور و غیاب.
	انعطاف‌پذیر نبودن کلاس و تعامل ضعیف در کلاس	- به نظر بنده نحوه اداره کلاس بستگی به خود استاد دارد، همین‌طور ماهیت درس و اینکه از روش‌های فعال تدریس استفاده کند. - شروع زمان کلاس، محتوای کلاس و نحوه تعامل با دانشجویان و درگیر کردن همه در کلاس. اینکه کلاس شما آنلاین و آفلاین باشد، روش تدریس متفاوت است و برای کدام استادان مهارت خاصی دارند، کلاس آنلاین جذابیت خاصی دارد. - مطالب بنده خیلی جذاب بود و عکس‌العمل دانشجویان در حین تدریس نشان‌دهنده این بود که همه حضور دارند. سؤالات در حین تدریس، گفت‌وگوها و احساس اینکه دانشجو هر لحظه از طرف استاد مورد پرسش و به مشارکت فراخوانده بشود، وجود داشت. در نتیجه تلاش می‌کردم از آیتم مختلف در کلاس مجازی استفاده کنم و کلاس خیلی جذاب باشد و دانشجویان احساس کنند همیشه در رصد هستند.

کدگذاری گزینشی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم)
		- کنترل سفت و سخت همانند کلاس‌های حضوری سخت است، ولی با روش‌های جایگزین مانند پرسش و پاسخ مستمر می‌توان این مشکل را رفع کرد. - نحوه اداره کلاس به‌نوعی به‌صورت گرابی منجر شده است؛ یعنی صرفاً حضور، آنلاین بودن در سامانه IMS مطرح است؛ سرکار بودن یا خواب قابل رصد نیست.
	توجه کمتر به مدیریت زمان	- تلاش بر آن بود که به‌موقع در کلاس حضور پیدا کنم و به‌موقع کلاس درس را تمام کنم. در کلاس‌های نظری حدود ۶۰ دقیقه زمان کلاس بود. - در کلاس آنلاین حضور و غیاب، سؤالات شفاهی، ارائه نظر، فرستادن ویس یا چت کردن و گزارش‌گیری هرکدام به‌طور مرتب و منظم انجام می‌گرفت. - استفاده از فنون و مهارت خاص کلاس‌های مجازی نظیر بحث و مشارکت دهی، پرسش و پاسخ، گفت‌وگوها و ... با توجه به زمان کلاس صورت می‌گرفت. - حضور و غیاب لازم است. استاد زمان کلاس را به‌گونه‌ای مدیریت کند که در طول مدت‌زمان جلسه آموزش با مشکل کمبود وقت مواجه نشود. - زمان‌های طولانی تدریس علاوه بر ایجاد استرس در دانشجویان مشکلات جسمی و روحی و روانی را نیز برای آنها به دنبال دارد و دانشجویان را نسبت به کلاس درس بی‌علاقه و بی‌انگیزه می‌کند و کیفیت تدریس هم پایین خواهد آمد. - کلاس به‌صورت تاملی بود و تلاش می‌شد همه در کلاس مشارکت کنند و به همه زمان اختصاص داده می‌شد. - مهارت و تکنیک‌های خاص آموزش مجازی نظیر پرسش و پاسخ، گفت‌وگوهای دو و سه نفره، چت کردن و بررسی کامنت‌های دانشجویان در حین تدریس در کلاس از جمله فعالیت‌ها بود.

با توجه به تحلیل داده‌های جدول ۴، نحوه اداره کلاس استادان در کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی با ۱۷ کدگذاری باز (مفاهیم)، ۴ کدگذاری محوری و ۱ کدگذاری گزینشی به اشباع نظری رسیده است. در ادامه با توجه به مضمون استخراج شده، هر یک از مقولات مربوط توضیح داده شده است.

نحوه اداره کلاس استادان در کلاس‌های آموزش مجازی

الف. نداشتن طرح درس مناسب: بر اساس روایت استادان، داشتن طرح درس مناسب کلاس‌های آموزش مجازی می‌تواند به بهبود کیفیت آن کمک کند؛ آنها برای اداره کلاس در آموزش مجازی در شرایط کرونایی کمتر به طرح درس توجه می‌کردند. نظرهای چند تن از استادان در این باره بدین شرح است: " بنده خودم مدیریت کلاس را به شکل صدا زدن و حضور و غیاب، سؤال شفاهی، ارائه نظر، فرستادن ویس یا چت کردن و همچنین گزارش‌گیری و حضور و غیاب انجام می‌دادم. استاد می‌تواند با داشتن طرح درس، محتوای به‌روز، حضور و غیاب، تماس صوتی و تصویری و سؤالات پی‌درپی مدیریت بهتری در این سامانه ایجاد کند." " توجه به تهیه طرح درس و تولید محتوا از قبل و استفاده از فنون جدید تدریس، به اداره کلاس کمک می‌کرد. با داشتن طرح درس و پیاده کردن آن و توجه به حضور و غیاب، پرسش و پاسخ و ارائه تکالیف به دانشجویان، مشارکت بیشتر خواهد شد."

ب. ضعف در انتخاب ابزارهای یادگیری مناسب: بر اساس روایت استادان از کلاس‌های آموزش مجازی، آنها در انتخاب ابزارهای یادگیری مناسب برای تدریس با مشکل مواجه بودند. اظهارات چند تن از آنها بیان می‌شود: " به نظر بنده نحوه اداره کلاس بستگی به خود استاد دارد و همین‌طور ماهیت درس و اینکه از روش‌های

فعال تدریس استفاده کند." " کنترل سفت و سخت همانند کلاس‌های حضوری سخت است، ولی با روش‌های جایگزین مانند پرسش و پاسخ مستمر می‌توان این مشکل را رفع کرد." " نحوه اداره کلاس به نوعی به صورت‌گرایی منجر شده است؛ یعنی صرفاً حضور، آنلاین بودن در سامانه Ims دانشجو شرط حضور در کلاس آنلاین است؛ سرکار رفتن یا خواب بودن و ... قابل رصد نیست."

ج. تعیین نکردن قوانین مؤثر: بر اساس تجربه زیسته استادان، کلاس‌های آموزش مجازی نیازمند قوانین و مقررات مؤثر است. نظر استادان در این زمینه بدین شرح است: " باید قوانین و مقررات کلاس‌های حضوری از جمله حضور و غیاب انجام شود و کلاس‌ها به صورت تعاملی دوطرفه و پرسش و پاسخ و تبادل و نظر باشد." " مدیریت کلاس از ارکان بسیار مهم آموزش است. در محیط آموزش مجازی و حضوری هر کدام از اینها تابع اقتضائات خودش است. رعایت اصول و استانداردهای آموزش مجازی برای استادان لازم‌الاجراست. این مطلب در کلاس آموزش مجازی سبک اقتدارانه و سبک شاد و فعال و با برنامه از قبل تعیین شده باشد تا آثار و بازدهی خوبی به دنبال داشته باشد." " در جلسات اول دانشجویان کامل توجیه شوند. انتظارات استاد از دانشجو مشخص شود. به حضور مرتب و فعال امتیاز داده شود. ارزشیابی فرایندی همواره انجام شود و در ترم اول قوانین کلاس، انجام تکالیف و نحوه ارزشیابی به دانشجویان گفته شود."

د. انعطاف‌پذیر نبودن کلاس: بر اساس روایت استادان، کلاس‌های آموزش مجازی از انعطاف‌پذیری و تعامل مطلوبی بین استاد و شاگرد برخوردار نیست. چند مورد از اظهارات استادان در این باره بیان می‌شود: " به نظر بنده نحوه اداره کلاس بستگی به خود استاد دارد و همین‌طور ماهیت درس و اینکه از روش‌های فعال تدریس استفاده کند، شروع زمان کلاس، محتوای کلاس و نحوه تعامل با دانشجویان و درگیر کردن همه در کلاس. اینکه کلاس شما آنلاین و آفلاین باشد. روش تدریس متفاوت است. برای کدام استادان مهارت خاصی دارند. کلاس آنلاین جذابیت خاصی دارد." " مطالب بنده خیلی جذاب بود و عکس‌العمل دانشجویان در حین تدریس نشان‌دهنده این بود که همه حضور دارند. سؤالات در حین تدریس، گفت‌وگوها و احساس اینکه دانشجو هر لحظه از طرف استاد مورد پرسش و به مشارکت فراخوانده بشود، وجود داشت. در نتیجه تلاش می‌کردم از آیتم مختلف در کلاس مجازی استفاده کنم و کلاس خیلی جذاب باشد و دانشجویان احساس کنند همیشه در رصد هستند." " کنترل سفت و سخت همانند کلاس‌های حضوری سخت است، ولی با روش‌های جایگزین مانند پرسش و پاسخ مستمر می‌توان این مشکل را رفع کرد."

و. توجه کمتر به مدیریت زمان: تجربه زیسته استادان از کلاس‌های آموزش مجازی در شرایط کرونایی نشان داد که کمتر به مدیریت زمان توجه می‌شود. برخی از نظرهای استادان در این باره چنین است: " تلاش بر آن بود به‌موقع در کلاس حضور پیدا کنم و به‌موقع کلاس درس را تمام کنم. در کلاس‌های نظری حدود ۶۰ دقیقه زمان کلاس بود، مهارت و فنون خاص آموزش مجازی نظیر پرسش و پاسخ، گفت‌وگوهای دو و سه نفره، چت کردن و بررسی کامنت‌های دانشجویان در حین تدریس در کلاس از جمله فعالیت‌ها بود." " در کلاس آنلاین حضور و غیاب، سؤالات شفاهی، ارائه نظر، فرستادن ویس یا چت کردن و گزارش‌گیری هر کدام به‌طور مرتب و منظم انجام می‌گرفت، استفاده از فنون و مهارت خاص

کلاس‌های مجازی نظیر بحث و مشارکت دهی، پرسش و پاسخ، گفت‌وگوها و ... با توجه به زمان کلاس صورت می‌گرفت. "استاد زمان کلاس را به‌گونه‌ای مدیریت کند که در طول مدت‌زمان جلسه آموزش مربوط به آن جلسه را بدون مشکل کمبود وقت تمام کند، زمان‌های طولانی تدریس علاوه بر ایجاد استرس و خستگی در دانشجویان مشکلات جسمی و روحی و روانی را نیز برای آن‌ها به دنبال دارد و دانشجویان را نسبت به کلاس درس بی‌علاقه و بی‌انگیزه می‌کند و کیفیت تدریس هم پایین خواهد آمد."

تحلیل داده‌های کیفی نشان داد که بر اساس تجارب زیسته استادان در اداره کلاس در آموزش مجازی با مشکلات و تنگناهای یادشده مواجه‌اند و بنابراین، کاوش در تجربه زیسته استادان در اداره کلاس در آموزش مجازی در وضعیت کرونایی حکایت از آن دارد که ضعف مدیریت کلاسی از عمده‌ترین مسائل و مشکلات است.

نظریات مصاحبه‌شوندگان درباره نحوه ارزشیابی استادان در کلاس‌های آموزش مجازی به شرح جدول ۵ است.

جدول ۵- کلیه مفاهیم کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی استخراج شده

کدگذاری گزینشی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم)
	جدی و واقعی نبودن ارزشیابی	- به‌نظم ارزشیابی به شکل واقعی صورت نمی‌گیرد و جدی نیست؛ منابع در اختیار دانشجویان است و مشکلات قطعی اینترنت و ... باعث استرس و اضطراب شده و نمره کم شده متقلب هم بیشتر و دوره‌های دانشجویان باعث یادگیری شده است. - مشاهدات میدانی بنده این است که نحوه ارزشیابی استادان از دانشجویان خیلی سهل‌انگارانه است و خیلی جدی گرفته نمی‌شود و نمرات بالاتری به دانشجویان می‌دهند. - ارزشیابی تکوینی در طول ترم ارائه می‌شود و بنده فعالیت‌ها و تکالیف مد نظر را به دانشجویان ارائه می‌دهم، ولی باز معترض هستند. ارزشیابی پایانی نیز <i>open book</i> است و نمی‌توان به‌صورت دقیق میزان آموخته‌های دانشجویان را سنجید و فقط سطح اول یادگیری را مورد توجه قرار می‌دهد. - با توجه به اینکه ارتباط چهره به چهره وجود ندارد و ارتباط عاطفی هم ایجاد نمی‌کند، قطع شدن اینترنت و سامانه ارزشیابی را دچار اختلال می‌کند و ارزشیابی به شکل دقیق اتفاق نمی‌افتد. - ارزشیابی به‌صورت جدی انجام نمی‌شود، امتحانات به شکل واقعی نیست و اکثراً از تقلب استفاده می‌کنند. - نحوه ارزشیابی خیلی سهل‌انگارانه است و خیلی جدی گرفته نمی‌شود. - حداقل استانداردهای آموزشی در ارزشیابی رعایت نمی‌شود.
جدی و واقعی نبودن ارزشیابی	دشواری بودن سنجش واقعی یادگیری	- در حال حاضر، ارزشیابی به شکل مطلوب و واقعی نیست و ابزار و امکانات و آگاهی استادان دچار چالش اساسی است و باید چارماندیشی کرد. - مواردی که بهتر است درباره نحوه ارزشیابی استاد مد نظر قرار گیرد عبارت است از ۱- محتوای کیفیت مطالب بار گزاری شده؛ ۲- نحوه صرف زمان کلاس؛ ۳- حضور کامل و به‌موقع سر کلاس؛ ۴- ثبت حضور و غیاب در سامانه گلستان و ... بر اساس شرایط آموزش مجازی باشد. مؤلفه‌های موجود در شرایط مجازی در سامانه مد نظر قرار گیرد. - از ابعاد مختلف استاد را ارزشیابی کنند؛ یعنی فقط دانشجویان نباشند. سایر افراد مرتبط هم مد نظر باشند. - نبود الگویی مناسب برای ارزشیابی از محتوای دروس، از استادی به استادی دیگر و از درسی به درس دیگر متفاوت است. - از ارزشیابی فرایندی، تعیین تکلیف، آزمون‌های مختلف در طول ترم بهره گرفته شود، به‌صورت برخط و استفاده از انواع آزمون‌ها استفاده شود. - قطع شدن اینترنت و بروز مشکل در سامانه دانشگاه باعث شده است مقوله ارزشیابی به شکل دقیق واقعی اتفاق نمی‌افتد.

کدگذاری گزینشی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم)
		- ارزشیابی فرایندی به دلیل بالا بردن انگیزه دانشجویان و قضاوت درست از مجموعه فعالیت‌های دانشجویان در طول‌ترم ارزشیابی واقعی نیست. - به شکل مطلوب نیست و نیازمند آگاه‌سازی است و ارزشیابی با استانداردهای آموزش مجازی خیلی فاصله دارد.
	تکلیف محور نبودن ارزشیابی	- ارزشیابی در این سامانه lms به مراتب به‌روزتر طراحی شده است، به‌طوری‌که امکان ارزشیابی به‌صورت تشریحی- تستی- صحیح و غلط-چیز کردنی و انواع آزمون را به‌صورت برخط یا توجه به تمام استانداردهای لازم صورت گرفته است و از این بابت به‌نظم جزو بهترین نرم‌افزارهای موجود برای ارزشیابی به‌حساب می‌آید. . ارزشیابی در طول‌ترم به‌صورت تکلیف محور و اختصاص بیشترین نمره به فعالیت‌ها - به‌صورت مستمر و پایانی در سامانه lms و در طول‌ترم و ارائه تکلیف محور به دانشجویان برای ارزشیابی بهتر استادان محتوای خوب تولید کنند. - حضور به‌موقع در کلاس و اخذ آزمون از محتوای ارائه‌شده در ترم. - تعیین کنفرانس برای دانشجویان در موضوعات مختلف و تخصیص نمره کلاسی، تخصیص نمره به مشارکت فعال در کلاس. - طراحی فعالیت‌های یادگیری در کلاس به‌صورت فردی و گروهی و تخصیص نمره. - برای ارزشیابی بهتر استادان محتوای خوب تولید کنند. - بازگذاری فایل به‌موقع، حضور به‌موقع در کلاس و اخذ آزمون از محتوای ارائه‌شده.
	توجه کمتر به ارزشیابی فرایندی	- ارزشیابی به‌صورت فرایندی باشد و نمره خیلی کمی برای آزمون درس در نظر گرفته شود. سوالات هم بیشتر جنبه تحلیلی و به حالت open book باشد. - بهترین روش ارزشیابی، ارزشیابی فرایندی است. هم انگیزه به تحصیل دانشجو بالا می‌رود و هم حقی ضایع نمی‌شود و هم اینکه استادان بهتر می‌توانند از فعالیت دانشجویان در طول‌ترم داشته باشند. روش‌های ارزشیابی در کلاس درس به درس متفاوت است. - برخی از دروس پروژه محور است و فعالیت در چند هفته صورت می‌گیرد، نحوه ارزشیابی بستگی به سلاقی استاد داشته و قاعده کلی وجود ندارد. - من از ارزشیابی مستمر، تعیین تکلیف، آزمون میان‌ترم بهره می‌برم. به‌صورت مستمر و پایانی در سامانه با آزمون‌هایی که بیشتر تستی بودند انجام می‌شد. همچنین در طول‌ترم ارائه تکلیف محور به دانشجویان از شیوه‌های ارزشیابی بود. - ارزشیابی فرایندی و توجه به ماهیت دروس در ارزشیابی، ارزشیابی فرایندی به‌دلیل بالا بردن انگیزه دانشجویان و قضاوت درست از مجموعه فعالیت‌های آنها در طول‌ترم. - امتحان کتبی، شفاهی و پرسش و پاسخ مجازی از طریق گوگل فرم، آدوبی کانکت و بستر lms، و توجه به ارزشیابی تلفیقی از شیوه‌های دیگر بازخورد

با توجه به تحلیل داده‌های کیفی جدول ۵، نحوه ارزشیابی استادان در کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی با ۱۷ کدگذاری باز (مفاهیم)، ۴ کدگذاری محوری و ۱ کدگذاری گزینشی به اشباع نظری رسیده است. در ادامه با توجه به مضمون استخراج‌شده، هر یک از مقولات مربوط توضیح داده شده است.

نحوه ارزشیابی استادان در کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی

الف. جدی و واقعی نبودن ارزشیابی: بر اساس روایت استادان، در کلاس‌های آموزش مجازی ارزشیابی به شکل جدی و واقعی اتفاق نمی‌افتد. تعدادی از اظهار نظر مشارکت‌کنندگان در پژوهش بدین شرح است: "ارزشیابی واقعی صورت نمی‌گیرد، چون دانشجویان با تشکیل گروه‌هایی از روی هم می‌نویسند و ارزشیابی به‌صورت جدی انجام نمی‌شود. امتحانات به شکل واقعی نیست و اکثراً از تقلب استفاده می‌کنند. نحوه ارزشیابی

استادان از دانشجویان خیلی سهل‌گیر است و خیلی جدی گرفته نمی‌شود." " به نظرم ارزشیابی به شکل واقعی صورت نمی‌گیرد و جدی نیست. منابع در اختیار دانشجویان است و مشکلات قطعی اینترنت و ... باعث استرس و اضطراب شده و نمره کم شده و متقلب هم بیشتر شده و درهمی دانشجویان باعث یادگیری شده است و ارزشیابی به معنای واقعی نیست." " مشاهدات میدانی بنده این است که استادان نمرات بالاتری به دانشجویان می‌دهند و حداقل استانداردهای آموزشی را رعایت نمی‌کنند." " با توجه به اینکه ارتباط چهره به چهره وجود ندارد و ارتباط عاطفی هم ایجاد نمی‌کند، و ارزشیابی به شکل دقیق اتفاق نمی‌افتد."

ب. دشوار بودن سنجش واقعی یادگیری: بر اساس روایت استادان از کلاس‌های آموزش مجازی، ارزشیابی به شکل واقعی نیست و سنجش واقعی یادگیری اتفاق نمی‌افتد. از اظهارات استادان بدین شرح است: "در حال حاضر ارزشیابی به شکل مطلوب و واقعی نیست و ابزار و امکانات و آگاهی استادان دچار چالش اساسی است و باید چاره‌اندیشی کرد." " ارزشیابی به شکل مطلوب نیست و نیازمند آگاه‌سازی است و ارزشیابی با استانداردهای آموزش مجازی خیلی فاصله دارد. از ارزشیابی فرایندی، تعیین تکلیف، آزمون‌های مختلف در طول ترم بهره گرفته شود، به صورت برخط و استفاده از انواع آزمون‌ها استفاده شود." " قطع شدن اینترنت و بروز مشکل در سامانه دانشگاه باعث شده مقوله ارزشیابی به شکل دقیق واقعی اتفاق نیفتد."

ج. تکلیف محور نبودن ارزشیابی: بنا بر اظهار نظر استادان، ارزشیابی در آموزش مجازی در شرایط کرونایی تکلیف محور نیست. نظرهای استادان در این زمینه بدین گونه بود: " ارزشیابی در سامانه lms به شکل واقعی نیست و امکان ارزشیابی به صورت تشریحی - تستی - صحیح و غلط - جورکردنی و انواع آزمون به صورت برخط با توجه به تمام استانداردهای لازم صورت نمی‌گیرد. در آموزش مجازی ارزشیابی به صورت تکلیف محور باشد، بیشترین نمره به فعالیت‌ها و تکالیف در طول ترم اختصاص داده شود با محدودیت مواجه است." " تعیین کنفرانس برای دانشجویان در موضوعات مختلف، تخصیص نمره کلاسی، تخصیص نمره به مشارکت فعال در کلاس و طراحی فعالیت‌های یادگیری در کلاس به صورت فردی و گروهی به شکل مطلوب انجام نمی‌شود. به صورت مستمر در طول ترم در سامانه lms تکالیف و فعالیت‌ها بارگذاری شود."

د. توجه کمتر به ارزشیابی فرایندی: بنا بر اظهار نظر استادان، در کلاس‌های آموزش مجازی به ارزشیابی فرایندی کمتر توجه می‌شود. نظر برخی از استادان بدین شرح است: " ارزشیابی به صورت فرایندی باشد و نمره خیلی کمی برای آزمون درس در نظر گرفته شود؛ سوالات هم بیشتر جنبه تحلیلی و به حالت open book باشد." " بهترین روش ارزشیابی، ارزشیابی فرایندی است. هم انگیزه به تحصیل دانشجو بالا می‌رود و هم حقی ضایع نمی‌شود و هم اینکه استادان بهتر می‌توانند فعالیت دانشجویان در طول ترم را تحت کنترل داشته باشند. روش‌های ارزشیابی در کلاس یک درس با درس دیگر متفاوت است. برخی از

دروس پروژه محور است و فعالیت در چند هفته است. نحوه ارزشیابی بستگی به سلیق استاد دارد و قاعده کلی وجود ندارد." "من از ارزشیابی مستمر، تعیین تکلیف و آزمون میان‌ترم بهره می‌برم. به صورت مستمر و پایانی در سامانه با آزمون‌هایی که بیشتر تستی بودند، انجام می‌شد. و توجه به ارزشیابی تلفیقی از شیوه‌های دیگر بازخورد در کلاس‌های مجازی بود."

کاوش در تجربه زیسته استادان در ارزشیابی در آموزش مجازی در وضعیت کرونایی حکایت از آن دارد که جدی و واقعی نبودن ارزشیابی، از عمده‌ترین مسائل و مشکلات است و ارزشیابی به شکل واقعی و جدی صورت نمی‌گیرد.

نظرات مصاحبه‌شوندگان درباره نحوه تعاملات عاطفی در کلاس‌های آموزش مجازی به شرح جدول ۶ است.

جدول ۶- کلیه مفاهیم کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی استخراج شده

کدگذاری گزینشی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم)
	در حد سلام و احوالپرسی	- از طریق احوالپرسی، حضور و غیاب، پرسش و پاسخ، ایجاد جو مثبت در اوایل تدریس، زمان کم و محتوای به‌روز و مفید، مشارکت دانشجویان معلمان در فرایند تدریس، ارزیابی فرایندی و تکالیف مرتبط. - تعاملات عاطفی در آموزش مجازی خیلی کمتر شده و به حداقل رسیده است و در حد سلام و احوالپرسی و اعلام نشانه‌های شبکه‌های اجتماعی است. - دشوار است، ولی با پرسش و پاسخ تعاملی و برخط و توجه به شرایط و نیازهای دانشجویان و رعایت شرایط ویژه کرونایی در دادن تکالیف تقویت می‌یابد. - از آنجایی که در آموزش مجازی جلسات ضبط شده و افرادی غیر از استاد و دانشجویان جلسات کلاس را مشاهده خواهند کرد، ارتباط مؤثر را کم‌رنگ کرده و رفتارها و گفتارها بسیار مصنوعی است. - بنده خود بیشتر از طریق احوالپرسی و صدا زدن و کامنت گذاشتن و خندیدن و مزاح کردن با دانشجویان ارتباط برقرار کرده و تعاملات عاطفی برقرار می‌شد. - همه همکاران در دوران آموزش مجازی تلاش کردند؛ این ارتباط عاطفی بین خود و دانشجویان صورت بگیرد، ولی بیشتر، به همان سلام و احوالپرسی بسنده می‌کنند.
غیر کلامی	پخش کلیپ و تصاویر در حین تدریس	- در آموزش مجازی تعاملات عاطفی وجود دارد، اما جنسش متفاوت است. اینجا سلام‌علیک، پاسخ دانشجویان، کامنت‌های که می‌گذارند، وسط کلاس حالشان را می‌پرسم و آخر کلاس خداحافظی می‌کنند و پاسخ می‌نویسند و شما تا حدودی در جریان امور کلاس قرار می‌گیرید. - شما چهره و عکس دانشجو را نمی‌بینید. عصبانیت یا ناراحتی یا خوشحال بودن دانشجویان با استرس و اضطراب شان را نمی‌بینید. بیشتر از طریق نوشتاری متوجه این کار می‌شوید. ما اصلاً متوجه نمی‌شویم پشت آن فضای مجازی چه اتفاقی می‌افتد. - تعاملات عاطفی در آموزش مجازی با استیکرهایی که دانشجویان ارسال می‌کنند و یا صحبت‌هایی که دارند یا فایل صوتی که ارسال می‌کنند، در همین حد وجود دارد. - در ترم اول، تعاملات عاطفی در آموزش مجازی به دلیل عدم آشنایی استادان و دانشجویان و مبتلا شدن هر دو گروه خیلی کم‌رنگ و سخت بود، ولی آهسته‌آهسته الان بهتر شده و آموخته‌ایم که چگونه در فضای مجازی تعامل ایجاد کنیم. - تعاملات عاطفی با پخش کلیپ، تصویر و حتی گفت‌وگوهای دوطرفه و چندطرفه، پرسش و پاسخ و استفاده از پیام‌رسان‌ها می‌تواند مفید و اثر بخش باشد. - در آموزش مجازی، همانند آموزش حضوری باید فراگیران را درگیر کلاس کرد. - به علت آنلاین بودن کلاس و ضبط آن، استاد با دانشجویان راحت نیست.

کدگذاری گزینشی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم)
	گفت‌وگوهای دوطرفه و چندنفره	- تعاملات عاطفی در آموزش مجازی صرفاً منحصر در حضور چند نفر نمی‌شود. این خلأ را به‌صورت کلامی جبران کنیم، به این صورت که با احوالپرسی و گفت‌وگوهای دو نفره و چندنفره جویای احوال دانشجویان شدند. - تعاملات عاطفی صفر است؛ دانشجویان رغبتی ندارند. گوشیشان را روشن می‌کنند می‌گیرند می‌خوانند. اگر دانشجو سرحال باشد، می‌تواند تعامل بگیرد؛ هر لحظه صوت بفرستید و هر لحظه به پی وی افراد بروید؛ این یک فرصت است در آموزش مجازی. - با توجه به نبود ارتباط مستقیم و در نتیجه کاهش روابط عاطفی که مقدمه آموزش می‌باشند، باید روابط عاطفی با استفاده از ابزارهای زبانی و غیرزبانی تقویت شود.
	گوش دادن به مسائل و مشکلات مطرح شده از سوی دانشجویان	- خانم‌ها از طریق صدا و از طریق احساسات و عواطف به این امر توجه دارند. - ابراز همدردی نسبت به نیازهای منطقی و واقعی دانشجویان. - دادن فرصت مجدد در فرایند یاددهی و یادگیری. - با گفتن طنز در بین تدریس (خنده را روی لب‌های فراگیر بیاوریم)، استفاده از شعر و داستان‌هایی کوتاه و مرتبط با درس در ابتدای کلاس، همدردی در مواردی که صحبت می‌کنند، مانند بیان مشکلات.
	از طریق شبکه‌های اجتماعی (واتساپ، تلگرام و ...)	- در کلاس‌های آموزش مجازی، امکان تبادل نظر و تعامل، به‌صورت مجازی در خارج از ساعت آموزشی به‌واسطه تشکیل گروه مجازی وجود دارد. - بسیار ضعیف، کم‌رنگ و یا اصلاً وجود ندارد و این مشکل بسیار مهمی است. - حضور، خودش عین آموختن است. برخی مواقع از طریق شبکه‌های اجتماعی نظیر واتساپ با دانشجویان در تعامل هستم به‌خصوص دانشجویانی که مشکل اینترنت دارند. - تعاملات اجتماعی و روابط در کلاس‌های آموزش مجازی ضعیف است. برخی مواقع از طریق واتساپ و تلگرام با دانشجویان تعامل لازم صورت می‌گیرد. - استیکرهایی که دانشجویان ارسال می‌کنند، صحبت و گفتگو و ارسال فایل صوتی.

با توجه به تحلیل داده‌های کیفی جدول ۶، تعاملات عاطفی در آموزش مجازی در وضعیت کرونایی با ۱۷ کدگذاری باز (مفاهیم)، ۴ کدگذاری محوری و ۱ کدگذاری گزینشی به اشباع نظری رسیده است. با توجه به مضمون استخراج شده، هر یک از مقولات مربوط توضیح داده شده است.

تعاملات عاطفی در آموزش مجازی

الف. در حد سلام و احوالپرسی: بر اساس اظهار نظر استادان، تعاملات عاطفی در آموزش مجازی در حد سلام و احوالپرسی بوده است. نظر استادان بدین شرح است: "از طریق احوالپرسی، حضور و غیاب، پرسش و پاسخ و ایجاد جو مثبت در اوایل تدریس ارتباط با دانشجویان برقرار می‌شد. تلاش می‌شد تا دانشجویان در فعالیت‌های کلاسی مشارکت کنند و از فعالیتشان ارزیابی صورت بگیرد و تکالیف مربوط ارسال شود". "تعاملات عاطفی در آموزش مجازی خیلی کمتر شده و به حداقل رسیده است و در حد سلام و احوالپرسی و علایم و نشانه‌های شبکه‌های اجتماعی است". "تعاملات عاطفی در آموزش مجازی دشوار است، ولی با پرسش و پاسخ تعاملی و برخط و توجه به شرایط و نیازهای دانشجویان و رعایت شرایط ویژه کرونایی در دادن تکالیف این کار انجام می‌گرفت". "بنده خودم بیشتر از طریق احوالپرسی و صدا زدن و کامنت گذاشتن و خندیدن و مزاح کردن با دانشجویان ارتباط برقرار کردم و تعاملات عاطفی برقرار

می‌شد. همه همکاران در دوران آموزش مجازی تلاش کردند تا این ارتباط عاطفی بین خود و دانشجویان صورت بگیرد، ولی بیشتر به همان سلام و احوالپرسی بسنده می‌کنند.

ب. پخش کلیپ و تصاویر در حین تدریس: بررسی دیدگاه استادان نشان می‌دهد که برخی از آنها در آموزش مجازی از طرق پخش کلیپ و تصاویر در حین تدریس با دانشجویان تعامل برقرار می‌کردند. نظر استادان بدین شرح است: "در آموزش مجازی تعاملات عاطفی وجود دارد، اما جنسش متفاوت است. اینجا سلام‌علیک، پاسخ دانشجویان، کامنت‌هایی که می‌گذارند، وسط کلاس حاشان را می‌پرسم و آخر کلاس خداحافظی می‌کنند." "شما چهره و عکس دانشجو را نمی‌بینید. عصبانیت یا ناراحتی یا خوشحال بودن دانشجویان یا استرس و اضطراب آنان را نمی‌بینید. ما اصلاً متوجه نمی‌شویم پشت آن فضای مجازی چه اتفاقی می‌افتد." "تعاملات عاطفی در آموزش مجازی با استیکرهایی که دانشجویان ارسال می‌کنند یا صحبت‌هایی که دارند یا فایل صوتی که ارسال می‌کنند، فقط در همین حد وجود دارد. در ترم اول، تعاملات عاطفی در آموزش مجازی به دلیل عدم آشنایی استادان و دانشجویان و مبتلا شدن هر دو گروه خیلی کم‌رنگ و سخت بود." "تعاملات عاطفی با پخش کلیپ، تصویر و حتی گفت‌وگوهای دوطرفه و چندنفره، پرسش و پاسخ و استفاده از پیام‌رسان‌ها می‌تواند مفید و اثربخش صورت می‌گیرد."

ج. گفت‌وگوهای دوطرفه و چندنفره: یکی دیگر از کانال‌های ارتباطی و تعاملات عاطفی در کلاس‌های آموزش مجازی، از طریق گفت‌وگوهای دوطرفه و چندنفره بود. نظر استادان در این زمینه بدین شرح است: "تعاملات عاطفی در آموزش مجازی صرفاً منحصر در حضور بین چند نفر نمی‌شود، این خلأ را به صورت کلامی جبران کنیم، بدین صورت که با احوالپرسی و گفت‌وگوهای دونفره و چندنفره جویای احوال دانشجویان شویم. می‌توانیم سؤال کنیم کسانی کرونا گرفته‌اند؟ برای آنها تکالیف کلاسی را ارسال کنیم. با دادن انرژی مثبت و لطیفه‌گویی در مورد موضوعات درس مفید باشد." "تعاملات عاطفی صفر است؛ دانشجویان رغبتی ندارند؛ گوشیشان را روشن می‌کنند و می‌گیرند می‌خوابند." "با توجه به نبود ارتباط مستقیم، باید روابط عاطفی با استفاده از ابزارهای زبانی و غیرزبانی مانند ایموجی‌ها تقویت شود."

د. گوش دادن به مسائل و مشکلات مطرح‌شده از سوی دانشجویان: بر اساس اظهار نظر استادان، در کلاس‌های آموزش مجازی در برخی مواقع تعاملات عاطفی از طریق گوش دادن به مسائل و مشکلات مطرح‌شده از سوی دانشجویان انجام می‌گرفت. نظر استادان در این زمینه بدین شرح است: "تعاملات عاطفی در آموزش مجازی خیلی کمتر است، نه اینکه اصلاً وجود نداشته باشد، استادان از طریق صدا زدن و از طریق احساسات و عواطف به این امر توجه دارند." "ابراز همدردی نسبت به نیازهای منطقی و واقعی دانشجویان و در برخی مواقع با گفتن طنز در بین تدریس (خنده را روی لب‌های فراگیر بیاوریم)، استفاده از شعر و داستان‌های کوتاه و مرتبط با درس در ابتدای کلاس، همدردی در مواردی که صحبت می‌کنند، مانند بیان مشکلات می‌توانند تعاملات عاطفی بین استاد و شاگرد را تقویت کند."

و. تعامل از طریق شبکه‌های اجتماعی: یکی دیگر از راهبردهای تعاملات عاطفی بین استادان و شاگردان در کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی از طریق شبکه‌های اجتماعی (واتساپ، ایتا،

تلگرام و ...) بوده است. نظر استادان در این زمینه بدین شرح است: "تعاملات عاطفی بین استادان و شاگردان بسیار ضعیف و کم‌رنگ است یا اصلاً وجود ندارد و این مشکل بسیار مهمی است. در کلاس‌های آموزش مجازی امکان تبادل نظر و تعامل به‌صورت مجازی در خارج از ساعت آموزشی به‌واسطه تشکیل گروه مجازی وجود دارد." "تعاملات اجتماعی و روابط عاطفی در کلاس‌های آموزش مجازی ضعیف است. برخی مواقع از طریق واتساپ و تلگرام (صحبت و گفت‌وگو و ارسال فایل صوتی) با دانشجویان تعامل لازم صورت می‌گیرد. همین‌طور استیکرهایی که دانشجویان در شبکه‌های اجتماعی ارسال می‌کنند." بر اساس تجارب زیسته استادان، تعاملات عاطفی در آموزش مجازی در شرایط کرونایی در حد موارد یادشده صورت می‌گیرد و بنابراین، کاوش در تجربه زیسته استادان در آموزش مجازی در وضعیت کرونایی حکایت از این دارد که تعاملات عاطفی به‌صورت غیر کلامی صورت می‌گیرد.

نظرات مصاحبه‌شوندگان درباره تجارب مثبت و منفی کلاس‌های آموزش مجازی به شرح جدول ۷ است.

جدول ۷- کلیه مفاهیم کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی استخراج شده

کدگذاری گزینشی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم)
کم‌تحریک دانشجویان	کاهش استرس، انعطاف‌پذیری زمان امکان	- تجارب مثبت شامل حضور در کنار خانواده، انعطاف‌پذیری در زمان برگزاری کلاس‌ها و صرفه‌جویی در زمان کم شدن استرس و اضطراب. - استفاده از ظرفیت ابزارهای بصری، توضیح روی فیلم، استفاده از انیمیشن، توضیح درباره اشکال سه‌بعدی و آزمون آنلاین از نقاط قوت کلاس‌های آموزش مجازی است. - ترم اول تجارب بیشتر منفی بود، اما در این ترم بهتر و رفته‌رفته تجارب مثبت شد. - تجربه نشان داد که محتوای آموزشی از قبل آماده و در سامانه بارگذاری شود و ممارست و تمرین در این زمینه تسلط ما را در تدریس در کلاس‌های آموزش مجازی بالا برد. نظم و مدیریت کلاس بنده بهتر و مشخص‌تر قابل رصدتر شد. - نمایش فیلم، پخش صوت، آپلود مقالات، ارسال تکالیف از طرف دانشجویان، برگزاری کلاس در شرایط مختلف نشان‌دهنده انعطاف‌پذیری بودن کلاس‌های آموزش مجازی است. - استفاده از ابزارهای بصری و قابلیت استفاده از امکانات این فضا در آزمون‌سازی، تولید و توضیح محتوا و تولید محتوای آموزشی باکیفیت و بارگذاری آن، توجه به نظم و انضباط در کلاس و میزان فعالیت و مشارکت استادان در کلاس از تجارب مثبت بود. - استفاده از نرم‌افزار ادوبی کانکت، امکان برگزاری کلاس مجازی هم‌زمان را فراهم می‌کند؛ باعث تسهیل ارتباط بین مدرس و یادگیرندگان با یکدیگر می‌شود؛ این امکان را ایجاد می‌کند که از روش‌های تدریس و ارزیابی متنوع‌تری استفاده کنیم و در نهایت باعث می‌شود که یادگیرندگان حس حضور بیشتری را تجربه کنند.
	صرفه‌جویی در زمان و هزینه‌ها	- از نقاط قوت می‌توان گفت که کرونا مسیر تدریس استادان را تغییر داد و پیدایش رویکرد جدیدی برای تدریس استادان به وجود آورد. - در سایه آموزش مجازی، مسائل پژوهشی جدیدی برای استادان به وجود آمد. - پ‌ژوهش استادان را یک رونق دیگر بخشید و مسیر پژوهش را برای استادان تغییر داد. - از نکات مثبت، صرفه‌جویی در وقت و هزینه‌هاست. - بنده برخورد پدران به دانشجویان داشتم. اول ترم قواعد و ضوابط کلاس را بیان می‌کردم؛ مثلاً حضور مهم است؛ خودم به آن ضوابط پایبند بودم on time بودم خیلی مؤثر بود. - مطالب به‌روز و مطالبی که برایشان مفید بود پیگیر بودند، دانشجویان در کارگاه و آموزش مجازی که ربطی به درس نداشت حضور پیدا می‌کردند. - آموزش مجازی، تراکم و اقتصاد در وقت را به وجود آورد. ۳۰ دقیقه صحبت می‌کنیم، اما عمیق تدریس می‌شد.

کدگذاری گزینشی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم)
		- هر چه استاد به مطالب عمق ببخشد، سوالات را مطرح و بحث کلاسی را دقیق بیان کند، کیفیت بالا می‌رود؛ بنده صدا را ضبط می‌کردم. نباید سهل‌گرایانه در کلاس برخورد کرد. - تجربه دیگر، تفویض اختیار به نماینده کلاس بود. به نماینده خیلی شخصیت می‌دادم، به نحوی به شاگرد پروری توجه می‌شد. - برخی از شئون استادی به نماینده کلاس تفویض اختیار شده است. جایگزین پروری و همین مشارکت و فعالیت گروهی (۴ و ۵ نفره) در کلاس. - صرفه‌جویی در هزینه‌های مالی و انسانی از نقاط قوت است. - کم شدن استرس و اضطراب فراگیران و صرفه‌جویی در زمان، امکان کاهش هزینه‌ها برای دانشجویان از نقاط قوت آموزش مجازی است. - صرفه‌جویی در زمان، انعطاف‌پذیری زمان و مکان کلاس‌ها و کاهش هزینه‌ها از محاسن آموزش مجازی است. - تغییر مسیر و شیوه تدریس استادان و ایجاد مسائل جدید پژوهشی برای استادان از دیگر نقاط قوت این نوع آموزش است.
ضعف تعاملات اجتماعی		- از معایب، این است که امکان پرسش و پاسخ و تعامل حضوری بین استاد و دانشجو وجود ندارد. - در آموزش‌های آنلاین دانشجو تمرکز دقیق بر روی درس ندارد و مخاطبان باید فقط به این‌گونه آموزش‌های غیرحضوری علاقه داشته باشند و نتوانند طبق آن عمل کنند. - کنترل کمتر استادان بر دانشجویان و از بین رفتن ارتباط چهره به چهره و غیر کلامی. - ناآشنایی برخی از استادان با سیستم آموزش آنلاین. - از تجارب منفی این است که حضور دانشجویان خیلی جدی نیست. - با توجه به ضعف زیرساخت‌های آموزش مجازی دانشجویان با مشکل اساسی مواجه بودند و همین‌طور تعامل خیلی قوی بین استاد و دانشجو وجود نداشت . - کامل نبودن بستر سامانه، سرعت پایین عملکرد سامانه، عدم دسترسی همه دانشجویان به اینترنت مناسب، عدم تعامل کامل با دانشجویان از نقاط ضعف است. - تعامل کمتر بین استاد و دانشجو، انگیزه پایین، نبود ارتباط چهره به چهره، استفاده کمتر از مهارت‌های غیر کلامی. - عدم جدیت دانشجویان در فعالیت‌های کلاسی، قابل اعتماد نبودن نتایج ارزشیابی پایانی کلاس، تراکم زیاد دانشجویان در نتیجه دقیقه ارزیابی نشدن از نقاط منفی است. - منفی آن عدم تعاملات عاطفی بین استاد و دانشجو است، نگاه چشم در چشم و عدم انتقال میل و احساس و عواطف. - از نقاط ضعف می‌توان به عدم تعامل صحیح استاد و شاگرد اشاره کرد که موجب شده اثربخشی کاملی در این زمینه در کلاس وجود نداشته باشد. - از نقاط ضعف هم بحث تعاملات اجتماعی موردنظر است.
کم‌تحرکی دانشجویان و استادان		- نحوه حضور دانشجویان در کلاس برای شما مشخص نیست، به چه شکلی حتی از نظر ظاهری و پوشش، بحث تربیتی دانشجویان، تنبل شدن افراد، کم‌تحرکی از نقاط ضعف است. - در آموزش مجازی در وضعیت کرونایی مشکلات زیرساختی وجود دارد. - اینترنت مشکل دارد، فعالیت دانشجویان کم است، ارزشیابی واقعی نیست، دانشجویان از درس دانشگاه زده هستند. - نقاط ضعفش بیشتر است. هیچ کلاس مجازی جای کلاس حضوری را نمی‌گیرد. من موافق کلاس حضوری هستم. - راحت نبودن در کلاس، عدم پیشبرد کلاس به‌صورت کارگاهی و آزمایشگاهی، عدم درک میزان دریافت شاگردان، عدم تسلط بر کلاس و میزان مشارکت آنها و... از نقاط ضعف است. - یادگیری به شکل کامل اتفاق نمی‌افتد. عدم اطمینان به حضور واقعی فراگیران در کلاس و عدم تعامل اجتماعی از نکات ضعف است. - از نقاط ضعف می‌توان گفت که استادان دانشجویان را نمی‌بینند. - تنبل شدن افراد (تغییر سبک زندگی و به تبع آن، تغییر در روند کارهای روزانه) کم‌تحرکی از دیگر نقاط ضعف این آموزش است. - نکات منفی عدم تسلط کافی استاد به فراگیران و بی‌نظمی‌ها در ارتباطات اینترنتی. عدم کنترل واقعی و مستمر دانشجویان، مشارکت ضعیف دانشجویان و یادگیری صوری آنها، آسیب‌های جسمی و روانی ابزارهای مورد استفاده، مسائل امنیتی و درج مسائل شخصی در تدریس مجازی و ضعف عدالت در ارزشیابی واقعی دانشجویان.

با توجه به تحلیل داده‌های جدول ۷، تجارب مثبت و منفی استادان در کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی با ۱۷ کدگذاری باز (مفاهیم)، ۴ کدگذاری محوری و ۱ کدگذاری گزینشی به اشباع نظری رسیده است.

تجارب مثبت و منفی استادان در کلاس‌های آموزش مجازی

الف. کاهش استرس، انعطاف‌پذیری زمان و مکان (تجارب مثبت): بر اساس روایت استادان، کاهش استرس و انعطاف‌پذیری زمان و مکان به‌عنوان یکی از تجارب مثبت از کلاس‌های آموزش مجازی ذکر شده است. نظر استادان در این زمینه بدین شرح است: "به نظر من استفاده از ظرفیت ابزارهای بصری، توضیح روی فیلم، استفاده از انیمیشن، توضیح درباره اشکال سه‌بعدی و آزمون آنلاین از نقاط قوت کلاس‌های آموزش مجازی است. همین‌طور از محاسن کلاس‌های مجازی شامل حضور در کنار خانواده، کم شدن استرس و اضطراب، از بین رفتن مسیر ایاب‌وذهاب برای حضور در کلاس است." "کلاس‌های آموزش مجازی برتری و فواید خیلی زیادی دارد، تجربه نشان داد که محتوای آموزشی از قبل آماده و در سامانه بارگذاری شود و ممارست و تمرین در این زمینه تسلط ما را در تدریس در کلاس‌های آموزش مجازی بالا برد. نظم و مدیریت کلاس بنده بهتر و مشخص‌تر و قابل‌رصدتر شد." "نمایش فیلم، پخش صوت، آپلود مقالات، ارسال تکالیف از طرف دانشجویان و برگزاری کلاس در شرایط مختلف نشان‌دهنده انعطاف‌پذیر بودن کلاس‌های آموزش مجازی است. همین‌طور استفاده از ابزارهای بصری و قابلیت استفاده از امکانات این فضای در آزمون‌سازی، تولید و توضیح محتوا و تولید محتوای آموزشی باکیفیت و بارگذاری آن، توجه به نظم و انضباط در کلاس، مشخص بودن اهداف آموزشی و نحوه ارزشیابی و میزان فعالیت و مشارکت استادان در کلاس از تجارب مثبت بود."

"استفاده از نرم‌افزار آدوبی کانکت، امکان برگزاری کلاس مجازی همزمان را فراهم می‌کند؛ باعث تسهیل ارتباط بین مدرس و یادگیرندگان با یکدیگر می‌شود؛ این امکان را ایجاد می‌کند که از روش‌های تدریس و ارزیابی متنوع‌تری استفاده کنیم و درنهایت باعث می‌شود که یادگیرندگان حس حضور بیشتری را تجربه کنند."

ب. انعطاف‌پذیری زمان و مکان و صرفه‌جویی در زمان و هزینه‌ها (تجارب مثبت): از دیگر تجارب مثبت استادان از کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی، انعطاف‌پذیری زمان و مکان و صرفه‌جویی در زمان و هزینه‌ها بوده است. نظر استادان در این زمینه بدین شرح است: "به نظر بنده از نقاط قوت کلاس‌های آموزش مجازی می‌توان به صرفه‌جویی در زمان و هزینه‌ها اشاره کرد. همین‌طور از نقاط قوت دیگر می‌توان گفت که کرونا مسیر تدریس استادان را تغییر داد و پیدایش رویکرد جدیدی برای تدریس استادان به وجود آورد و در سایه آموزش مجازی مسائل پژوهشی جدیدی برای استادان به وجود آورد." "از نکات مثبت، صرفه‌جویی در وقت و هزینه‌هاست. بنده برخورد پدرا نه با دانشجویان داشتم. اول ترم قواعد و ضوابط کلاس را بیان می‌کردم، مثلاً حضور مهم است و خودم به آن ضوابط پایبند و on time بودم.

خیلی مؤثر بود؛ برخی از شئون استادی به نماینده کلاس تفویض اختیار شده بود. جایگزین پروری و همین مشارکت و فعالیت گروهی در کلاس از تجارب مثبت بنده بود." "انعطاف‌پذیری زمان و مکان کلاس‌ها و کاهش هزینه‌ها از محاسن آموزش مجازی بود. آموزش مجازی به‌نوعی تراکم و اقتصاد در وقت را به وجود آورد. ۳۰ دقیقه صحبت می‌کردم، اما عمیق تدریس می‌شد، به نظرم هر چه استاد به مطالب عمق ببخشد، سؤالات را مطرح کند و در بحث کلاسی دقیق باشد، کیفیت بالا می‌رود؛ بنده صدا را ضبط می‌کردم. نباید سه‌لگرایانه در کلاس برخورد کرد."

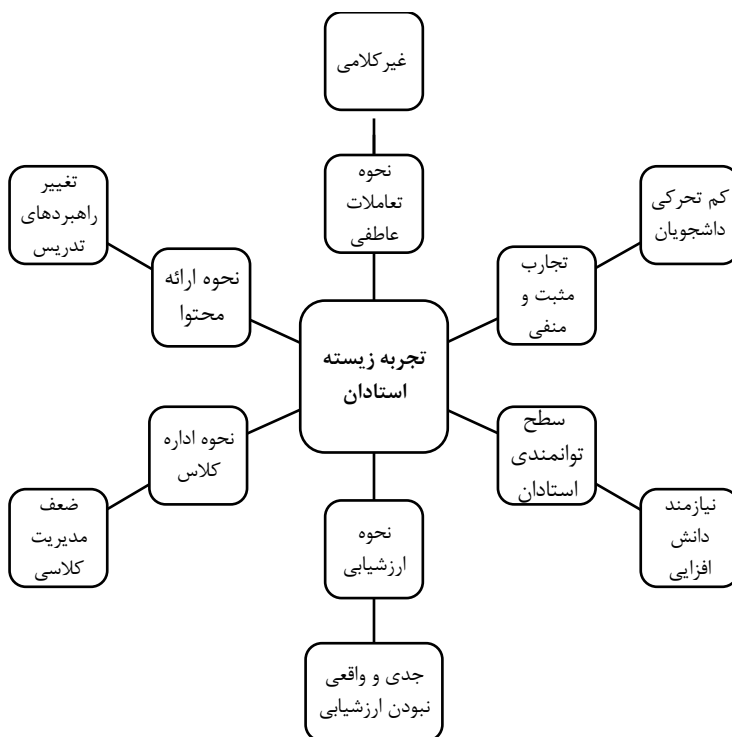
ج. ضعف تعاملات اجتماعی (تجارب منفی): بر اساس روایت استادان از کلاس‌های آموزش مجازی، ضعف تعاملات اجتماعی به‌عنوان یکی از تجارب منفی بیان شده است. به تعدادی از این اظهار نظر‌ها اشاره می‌شود: "در آموزش‌های آنلاین، دانشجویان تمرکز دقیق بر روی درس ندارند و استاد، کنترل کمتری بر دانشجویان دارد و ارتباط چهره به چهره وجود ندارد و مهارت‌ها بیشتر غیر کلامی است و برخی از استادان با سیستم آموزش آنلاین آشنایی کمتری دارند و در نتیجه تعاملات اجتماعی به‌خوبی صورت نمی‌گیرد." "از تجارب منفی این است که حضور دانشجویان خیلی جدی نیست. دانشجویان با توجه به ضعف زیرساخت‌های آموزش مجازی، با مشکل اساسی مواجه بودند و همین‌طور تعامل خیلی قوی بین استاد و دانشجو وجود نداشت و ارزشیابی خیلی سخت‌تر انجام می‌گرفت و تعداد افراد کلاس خیلی زیاد بود. در نتیجه فرایند ارزشیابی با مشکل مواجه شده است و قابل اعتماد نیست." "تعامل صحیح بین استاد و شاگرد وجود ندارد، کامل نبودن بستر سامانه، سرعت پایین عملکرد سامانه، عدم دسترسی همه دانشجویان به اینترنت مناسب باعث شده که تعامل به‌خوبی صورت نگیرد. نگاه، چشم در چشم نیست و عدم انتقال میل و احساس و عواطف باعث ضعف تعامل شده است. همین‌طور عدم جدیت دانشجویان در فعالیت‌های کلاسی، قابل اعتماد نبودن نتایج ارزشیابی پایانی کلاس، تراکم زیاد دانشجویان باعث شده که تعاملات اجتماعی به شکل درست صورت نگیرد."

د. کم تحرکی دانشجویان و استادان (تجارب منفی): روایت دیگر استادان از کلاس‌های آموزش مجازی حاکی است که کم‌تحرکی دانشجویان و استادان به‌عنوان یکی دیگر از تجارب منفی آنهاست. نظر برخی از استادان در این زمینه بدین شرح است: "راحت نبودن در کلاس، عدم پیشبرد کلاس به‌صورت کارگامی، عدم درک میزان دریافت شاگردان، عدم تسلط بر کلاس و میزان مشارکت آنها و ... از نقاط ضعف است. همین‌طور نحوه حضور دانشجویان برای شما مشخص نیست به چه شکلی است، حتی از نظر ظاهری و پوشش، بحث تربیتی دانشجویان، تنبل شدن افراد، کم‌تحرکی از نقاط ضعف است." "تنبل شدن افراد و کم‌تحرکی از دیگر نقاط ضعف این آموزش است و یادگیری به شکل کامل اتفاق نمی‌افتد. عدم اطمینان به حضور واقعی فراگیران در کلاس و عدم تعامل اجتماعی از نکات ضعف است." "از نکات منفی این آموزش می‌توان به مواردی همچون عدم تسلط کافی استاد به فراگیران. عدم کنترل واقعی و مستمر دانشجویان، مشارکت ضعیف دانشجویان و یادگیری صوری آنها را ذکر کرد. همین‌طور از نکات

منفی دیگر، آسیب‌های جسمی و روانی ابزارهای مورد استفاده، مسائل امنیتی و درج مسائل شخصی در تدریس مجازی و ضعف عدالت در ارزشیابی واقعی دانشجویان است".

بر اساس تجارب زیسته استادان، کاهش استرس، انعطاف‌پذیری زمان و مکان و صرفه‌جویی در زمان و هزینه‌ها به‌عنوان تجارب مثبت و ضعف تعاملات اجتماعی و کم‌تحركی دانشجویان و استادان به‌عنوان تجارب منفی بیان شده است؛ بنابراین، کاوش در تجربه زیسته استادان در آموزش مجازی در وضعیت کرونایی حکایت از این دارد که کم‌تحركی مشکل اساسی است.

با توجه به تحلیل کلی داده‌های پژوهش می‌توان تجربه زیسته استادان در کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی را در قالب یک الگو در شکل ۱ نشان داد.

شکل ۱- الگوی نهایی از تجربه زیسته استادان در کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف واکاوی تجربه زیسته استادان دانشگاه فرهنگیان از کلاس‌های آموزش مجازی انجام گرفت. یافته‌های حاصل از نتایج این پژوهش به تفکیک به شرح زیر است.

در پاسخ به سؤال اول، یافته‌های پژوهش نشان داد که استادان در آموزش مجازی نیازمند دانش‌افزایی هستند. بر اساس اظهارات مصاحبه‌شوندگان، آموزش مجازی توفیقی اجباری بود و همه استادان و دانشجویان این نوع آموزش را قبلاً تجربه نکرده و در این زمینه دانش، تخصص و مهارت لازم را کسب نکرده بودند. استادان معتقد بودند که در این زمینه لازم است دوره‌ها و کارگاه‌های تخصصی و مهارتی برگزار شود و استادان با این نوع آموزش بیشتر آشنا و با چگونگی تدریس در آموزش مجازی توجیه شوند و همین‌طور زیرساخت‌های دانشگاه نیز فراهم شود. این نتیجه با یافته‌های برخی از پژوهش‌ها (Mirzaei, 2020; Habibi, 2020; Jowkar, 2007; Eskandari & Mohammadi Parchestan, 2020; Turani, 2020) همسو است. در نتیجه، می‌توان گفت که دانش‌افزایی استادان در آموزش مجازی با وضعیت مطلوب و استانداردهای مدنظر در آموزش عالی فاصله زیادی دارد و استادان دانشگاه‌های فرهنگی نیازمند بازآموزی و دانش‌افزایی با چگونگی تدریس در آموزش مجازی هستند.

یافته دیگر پژوهش نشان داد که استادان در ارائه محتوا به دانشجویان به تغییر در راهبردهای تدریس نیاز دارند. تدریس در آموزش مجازی اقتضانات خاص خود را دارد. تجربه استادان نشان داد که استفاده از یادگیری معکوس به‌عنوان یکی از راهبردهای موفق مدنظر است. انعطاف‌پذیری و پویایی در ارائه محتوا به دانشجویان به‌عنوان راهبرد دیگر مدنظر استادان بود. نتیجه این پژوهش با یافته‌های برخی از پژوهش‌ها (Bevins et al., 2020; Burgess & Sievertsen, 2020; Mirzaei, 2020; Habibi, 2020) همسو است. در نتیجه، می‌توان گفت که ارائه محتوا به دانشجویان نیازمند آگاه‌سازی استادان و دانشجویان است و با توجه به شرایط حاضر، لازم است در نحوه تولید و ارائه محتوا و اجرای آن به‌جای رویکرد یادگیرنده-محوری به یاد دهنده-محوری تغییر پیدا کند. با انتخاب محتوای درست و بجا نظیر صدا، تصویر، پویانمایی و فیلم می‌توان میزان یادگیری و یادسازی دانشجویان را افزایش داد.

یافته دیگر پژوهش نشان داد که طبق اظهارنظر استادان، اداره کلاس در آموزش مجازی به‌مراتب سخت‌تر و دشوارتر از کلاس‌های حضوری است. اداره کلاس در آموزش مجازی هم از نظر ساختاری و هم از نظر محتوایی متفاوت است. استادان معتقدند که آموزش مجازی توفیقی اجباری بود تا با فناوری بیشتر آشنا شوند و ضعف در اداره کلاس کاملاً مشهود بود. بررسی تجربه زیسته استادان در آموزش مجازی در وضعیت کرونایی نشان داد که ضعف مدیریت کلاسی از عمده‌ترین مسائل و مشکلات است. این نتیجه با نتایج برخی از پژوهش‌ها (Azizi et al., 2021; Bazargan, 2021; Haji et al., 2021) همسو است. در تبیین نتایج می‌توان گفت که اداره کلاس در آموزش مجازی به‌مراتب سخت‌تر از کلاس‌های حضوری است و انعطاف‌پذیری خیلی کمتری در تدریس کلاس وجود دارد. استادان می‌توانند با کمک گرفتن از قابلیت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات سامانه دانشگاه، دانشجویان را به مشارکت و فعالیت بکشانند. استادان در طراحی برنامه درسی آموزش مجازی قوانین و انتظارات خود را قبل از شروع کلاس تنظیم کنند، استراحت برای رفع خستگی به دانشجویان داشته باشند و شروع و خاتمه کلاس طبق برنامه کلاسی صورت گیرد تا به کیفیت فرایند یادگیری دانشجویان در آموزش مجازی کمک کند.

در پاسخ به سؤال دیگر، یافته‌های پژوهش نشان داد که بر اساس اظهار نظر استادان در کلاس‌های آموزش مجازی، ارزشیابی به شکل واقعی و جدی رخ نمی‌دهد و به مراتب سخت‌تر از کلاس‌های حضوری است و سنجش واقعی از یادگیری دانشجویان انجام نمی‌شود و استادان در این نوع آموزش بیشتر ارزشیابی پایانی را مد نظر قرار می‌دهند و ارزشیابی فرایندی تا حدودی مورد غفلت واقع می‌شود. نتیجه این پژوهش با یافته‌های برخی از پژوهش‌ها (Mirzaei, 2020; Habibi, 2020; Haji et al., 2021; Bazargan, 2021) همسو است. در تبیین این نتایج می‌توان گفت که مؤلفه ارزشیابی در آموزش مجازی در سطح مطلوبی از کیفیت قرار ندارد و با واقعیت فاصله زیادی داشته و جدی و واقعی نبودن ارزشیابی موجب شده است که انگیزه یادگیری در میان دانشجویان کاهش یابد و تفاوت‌های فردی نادیده گرفته شود. در آموزش مجازی استادان بیشتر به همان رویکرد سنتی در ارزشیابی دانشجویان توجه می‌کنند.

در پاسخ به سؤال دیگر، یافته‌های پژوهش نشان داد که از دیدگاه استادان، تعاملات عاطفی با دانشجویان کاهش چشمگیری داشته است. کیفیت تعامل دانشجویان با استادان یکنواخت و خسته‌کننده بوده است. هرچند استنادی هم بوده‌اند که از روش‌های متنوعی نظیر پخش کلیپ و تصاویر در حین تدریس و گفت-وگوهای چندنفره استفاده کردند، ولی بیشتر دانشجویان نتوانستند ارتباط و تعامل خوبی با آنها داشته باشند و اثربخشی پایینی داشته‌اند. بیشتر این مسائل به سبب نبود ارتباط کامل در فضای مجازی، نبود درک متقابل و مسلط نبودن برخی از استادان به آموزش در فضای مجازی بوده است. نتیجه این پژوهش با یافته‌های برخی از پژوهش‌ها (Azizi et al., 2021; Saeed, Zare, Moosapour, Sarmadi, Hormozi, 2011; Bevins et al., 2020) همسو است. در تبیین این نتایج می‌توان گفت که آموزش مجازی موجود نتوانسته است زمینه‌های تعامل به‌ویژه در حوزه روابط استاد-دانشجو را به‌خوبی فراهم کند. از آنجا که تعاملات سازنده با سایر عوامل و نیروی انسانی دانشگاه وجود داشته، ولی در آموزش مجازی به دلیل نبود ارتباط چهره به چهره موجب شده است تا دانشجویان نتوانند با استادان و سایر افراد تعامل داشته باشند و این امر موجب کاهش تعاملات عاطفی شده است.

در پاسخ به سؤال آخر درباره تجارب مثبت و منفی استادان از آموزش مجازی، یافته‌های پژوهش نشان داد که طبق نظر مصاحبه‌شوندگان، این نوع آموزش مزایایی دارد و استادان به‌ویژه برای برخی از دروس و برخی شرایط آن را مناسب می‌دانند و استفاده از آموزش مجازی را حتی در شرایط عادی با رعایت برخی از نکات توصیه کردند. آموزش مجازی از نظر کاهش استرس، انعطاف‌پذیری زمان و مکان و صرفه‌جویی در زمان و هزینه‌ها و آشنایی بیشتر استادان و دانشجویان با فناوری‌های جدید رضایتمند بوده است. در خصوص جنبه‌های منفی آموزش مجازی طبق اظهار نظر استادان، تعاملات اجتماعی کاهش یافته و این نوع آموزش زمینه برخی از رفتارهای نامطلوب را در دانشجویان فراهم کرده و تغییر رفتار دانشجویان کاملاً مشهود است. در سامانه آموزش مجازی دانشگاه فرهنگیان از نظر فراهم نبودن امکانات لازم برای برقراری ارتباط تصویری هم‌زمان و نبود تعامل چند جانبه، بسیاری از دانشجویان احساس تنهایی و حتی افسردگی دارند و این امر موجب کم‌تحرکی دانشجویان در کلاس شده است. نتیجه این پژوهش با یافته‌های برخی

از پژوهش‌ها (Mirzaei, 2020; Habibi, 2020; Azizi et al., 2021; Turani, 2020; Jowkar, 2007; Bevins et al. 2020) همسو است. در تبیین نتایج مربوط به تجارب مثبت و منفی استادان از آموزش مجازی می‌توان گفت که این نوع آموزش دارای فرصت‌ها و تهدیداتی است. اینکه چگونه استادان از این موقعیت بهره‌مند شوند، به میزان توانمندی و مهارت‌ها و دانش آنها بستگی دارد. در شرایط کنونی با به‌کارگیری راهبردهای نوین تدریس و مدیریت متناسب با این فضا، می‌توان هم به اهداف تربیتی مدنظر در تربیت دانشجومعلمان دست یافت و هم آسیب‌های موجود در این زمینه را به حداقل رساند.

این پژوهش مورد خاص دانشگاه فرهنگیان بود و وجه تمایز دانشگاه فرهنگیان در نوع تربیت دانشجویان نهفته است. دانشگاه فرهنگیان رسالت تربیت و هدایت معلمان را بر عهده دارد و وجه افتراق این دانشگاه با سایر دانشگاه‌ها بعد تربیتی و فرهنگی آن است. چرا که این دانشگاه با حوزه علوم انسانی، نهایت و غایت نظام اخلاق و تربیت پیوند خورده و هدف از این نهایت و غایت اخلاق، تربیت و پرورش انسان‌هاست، ولی با توجه به اشتراکات فراوان میان استادان و دانشجویان این دانشگاه و سایر دانشگاه‌ها، نتایج این پژوهش قابل‌تعمیم است. هرچند با توجه به مأموریت‌گرا بودن دانشگاه فرهنگیان این تعمیم باید با احتیاط انجام شود.

کلاس‌های آموزش مجازی در وضعیت کرونایی با سایر کلاس‌های مجازی در حالت عادی تفاوت دارد و این تفاوت‌ها هم از نظر امکانات و ابزارهای آموزشی و هم از نظر تغییر نوع رویکرد از سنتی به پداگوژیکی است. لذا، در شرایط خاص (آموزش مجازی) خیلی از مهارت‌های معلمی مورد غفلت قرار می‌گرفت و به همه ابعاد تربیتی توجه نمی‌شد و برخی از دروس از جمله درس کارورزی نیازمند حضور دانشجومعلم در فضای مدرسه و کسب تجربه بود که عملاً مغفول می‌ماند و تجربه زیسته استادان دانشگاه فرهنگیان از کلاس‌های آموزش مجازی در شرایط کرونایی متفاوت از کلاس‌های حضوری بود. استادان تاکنون این شرایط را تجربه نکرده بودند و سطح توانمندی و مهارت فنی آنها در استفاده از برنامه‌ها و نرم‌افزارها، در تولید محتوا، نحوه مدیریت کلاس، ارزشیابی و حتی تعاملات اجتماعی و عاطفی متفاوت از کلاس‌های حضوری بود.

با توجه به نتایج حاصل از پژوهش می‌توان گفت که برگزاری کلاس‌های آموزش مجازی با تهدیدهایی نظیر مدیریت ضعیف کلاس، جدی و واقعی نبودن ارزشیابی، کم‌تحرکی دانشجویان، ضعف تعاملات اجتماعی، ضعف زیرساخت‌ها (سرعت اینترنت و مشکلات سامانه) مواجه است. از فرصت‌های برگزاری کلاس‌های آموزش مجازی می‌توان به کاهش استرس، انعطاف‌پذیری زمان و مکان، صرفه‌جویی در زمان و هزینه‌ها، آشنایی بیشتر با فناوری و انعطاف‌پذیری و پویایی در برگزاری کلاس‌ها اشاره کرد. نتایج پژوهش نشان داد که بر اساس تجارب زیسته استادان این نوع آموزش در مؤلفه‌های دانش‌افزایی استادان، نحوه ارائه محتوا، اداره کلاس، نحوه ارزشیابی و تعاملات عاطفی با چالش‌هایی مواجه است؛ بخشی از این

چالش‌ها و موانع مربوط به سطح دانشگاه فرهنگیان، برخی مربوط به استادان و برخی هم مربوط به دانشجویان است.

پیشنهاد‌های کاربردی

بر اساس یافته‌های پژوهش می‌توان موارد زیر را برای بهبود آموزش مجازی پیشنهاد داد:

در سطح دانشگاه: کلاس‌های دانشگاه به امکانات لازم سخت‌افزاری و نرم‌افزاری تجهیز شود. کارشناسان هوشمندسازی دانشگاه برای پاسخگویی به سؤالات مربوط تعامل و همکاری بهتری با استادان و دانشجویان داشته باشند. دانشگاه تمهید مقدمات لازم برای آموزش‌های ترکیبی پسا کرونا داشته باشد. مسئولان دانشگاه مشکلات و موانع زیرساختی را برطرف کنند. نظارت کافی در برگزاری باکیفیت کلاس‌های درس در سامانه‌های آموزش مجازی و تقویت آن در اولویت قرار گیرد. به ارزشیابی استادان در چگونگی تدریس در آموزش مجازی اهتمام ویژه شود. به مسائل فرهنگی، اجتماعی و مدیریتی در آموزش مجازی در دانشگاه توجه ویژه شود. توجیه دانشجومعلم‌ان و استادان برای بهبود کیفیت تدریس در دانشگاه در اولویت قرار گیرد.

در سطح استادان: استفاده استادان از ابیات، آیات، احادیث، سخن بزرگان و داستان‌های کوتاه و جذاب و شادتر. توانمندسازی استادان در حیطه‌های دانش فناوری، دانش تخصصی (موضوعی) و دانش تعلیم و تربیت، تولید و اجرای محتوای آموزشی، استفاده از روش‌های فعال تدریس و نه صرفاً سخنرانی، بهره‌مندی از یادگیری معکوس در آموزش مجازی، توجه به مدیریت زمان در کلاس‌های آموزش مجازی، ایجاد انگیزه و تشویق در میان استادان فعال در استفاده از آموزش مجازی، تغییر رویکرد سنتی به رویکرد فعال و نوین در استفاده از برنامه‌ها و نرم‌افزارها در آموزش مجازی، به‌روز ساختن مهارت فنی استادان در استفاده از برنامه‌ها و نرم‌افزارها، برگزاری دوره‌ها، کارگاه‌ها و وبینارهای آموزشی برای استادان، تغییر نگرش از استادمحوری و دانشجومحوری به رویکرد تعاملی در سامانه آموزش مجازی و ... مد نظر قرار گیرد.

در سطح دانشجویان: تعداد دانشجویان در کلاس‌های آموزش مجازی به‌خصوص در دروس عملی کاهش یابد. به حضور و غیاب با توجه به فعالیت و مشارکت دانشجو به‌طور جدی توجه شود. سطح سواد فناوری دانشجویان ارتقا یابد. انگیزه لازم در دانشجویان در استفاده از آموزش مجازی ایجاد و تشویق‌های لازم در این زمینه برای آنان در نظر گرفته شود. دسته‌بندی دانشجویان و ارائه تکالیف در کلاس آموزش مجازی مد نظر قرار گیرد. به ارزشیابی فرایندی در طول ترم توجه شود. دانشجویان با چگونگی حضور در این نوع آموزش آشنا و توجیه شوند. دوره‌ها، کارگاه‌ها و وبینارهای آموزشی برای دانشجویان برگزار شود.

پیشنهاد‌های پژوهش: پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی تجربه زیسته استادان دانشگاه فرهنگیان از کلاس‌های آموزش مجازی و حضوری (ترکیبی) بررسی شود. این پژوهش از نوع پژوهش کیفی و با استفاده از روش پدیدارشناسی بود. در پژوهش‌های آتی از روش نظریه داده‌بنیاد استفاده شود. پژوهشی مشابه در سایر دانشگاه‌های کشور انجام و با نتایج حاضر مقایسه شود.

محدودیت‌های پژوهش: روش‌شناسی این پژوهش به نوع کیفی- پدیدارشناسی- محدود شده بود و در نتیجه، تعمیم نتایج را با مشکل مواجه می‌ساخت. محافظه‌کارانه جواب دادن بعضی از مشارکت‌کنندگان به سؤالات مصاحبه به دلیل ارتباط بیشتر با حیطه شغلی یا احیاناً محرمانه نبودن سؤالات مصاحبه. وقت‌گیر بودن پیاده‌سازی ۱۷ مصاحبه با توجه به نوع روش پژوهش برای کدگذاری و زمانبر بودن مصاحبه با توجه به پراکندگی پردیس‌های مربوط از دیگر محدودیت‌های این پژوهش بود.

تشکر و قدردانی: از متخصصان گرانقدر و استادان منتخب مناطق ده‌گانه دانشگاه فرهنگیان سراسر کشور که در این پژوهش شرکت کردند و نیز از معاونت پژوهشی و فناوری دانشگاه فرهنگیان و همکاران این معاونت به‌ویژه حوزه اداره کل برنامه‌ریزی پژوهشی، سرکار خانم دکتر افضل‌ی و دکتر محمد بازافکن برای همکاری و ارائه اطلاعات لازم در زمینه طرح تشکر و قدردانی می‌شود.

References

1. Azizi, F., Mohammadi Belbanabad, Z., & Bagheri, H. (2021). A survey of the living experiences of professors and students in virtual classes during COVID-19: A case study of Kurdistan University. *Journal Of Iranian Cultural Research*, 14 (3), 119-149.
2. Bagheri, K. (2020). The rotating triangle of me-you-it: Corona educational attitudes. The 4th Scientific Virtual Conference on Corona Human-Social Dimensions. Institute of Humanities and Cultural Studies.
3. Bazargan, K. (2021). Relationship between Students' Readiness for e-Learning, Learner Satisfaction and Student Performance: The case of a post-graduate education program. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 27 (3), 113-141 [in Persian].
4. Bevins, F., Bryant, J., Krishnan, C., & Law, J. (2020). Coronavirus: How should US higher education plan for an uncertain future? (M. Sheikhan, Trans. In Collection of International Reports on Higher Education and Coronavirus Crisis, Tehran, Iran: Institute for Social and Cultural Studies.
5. Bubou, G.M., et al. (2020). Individual innovativeness, self-efficacy and e-learning readiness of students of Yenagoa study centre, National Open University of Nigeria. *Journal of Research in Innovative Teaching & Learning*, Open Access, 13 (ahead of print) Retrieved on 10-1-2021 from <https://www.emerald.com/insight/2397-7604.htm>.
6. Burgess, S., & Sievertsen, H. (2020). Schools, skills, and learning: The impact of COVID-19 on education. (No. 5), Tehran, Iran: Institute for

- Social and Cultural Studies of Ministry of Science, Research and Technology [in Persian].
7. Chung, E., Noor, N.M., & Vloreen, N.M. (2020). Are you ready? an assessment of learning readiness among university students. *International J. of Academic Research in Progressive Education and Development*, 9(1),301-317.
  8. Cilesiz, S. (2020). *Making meaning through lived technological experiences*. In Phenomenological Inquiry in Education (pp. 148-160), Routledge.
  9. Cooper, R. (2004). *E-learning in the world*. London: Falmer.
  10. Doe, R., et al. (2017). Assessing online readiness of students. *Online Journal of Distance Learning Administration*, XX (1), Retrieved on 25.7.21from
  11. Eskandari, F., & Mohammadi Parchestan, R. (2020). Higher Education and Corona Crisis. International Conference on New Research in Psychology, Social Sciences, Educational Sciences.
  12. Habibi, E. (2020). How the higher education system of the MENA countries is facing the corona virus crisis, in the collection of. Tehran: Institute of Social Cultural Studies, Ministry of Science.
  13. Haji, J., Mohammadi Mehr, M., & Muhammad Azar, H. (2021). Describing the Problems of virtual Education via Shad application in Corona Pandemic: This is a phenomenological study. *Information and Communication Technology in Educational Sciences*, 43, 174-153.
  14. Jowkar, A. (2007). Information Resources as a Supporting System in Electronic Education: Electronic Students of Shiraz University as a Case Study. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Edu*, 13(1), 91-112
  15. Khan, B. H. (2004). People, process and product continuum in e-learning: The elearning P3 model. *Educational Technology*,44(5), 33-40.
  16. Khaniki, H. (2020). Education in Quarantine and Quarantine of education, Retrieved from Rab site to; <https://rabnews.ir/13638>.
  17. Miliszewska, L., & Rhema, A. (2010). Towards e-learning in higher education in Libya. *Informing science and Information Technology*, 7(1), 423- 437.

18. Mirzaei, H. (2020). A study on the socio-cultural dimensions of the Crohn's virus crisis in Iran. Tehran: Institute of Social Cultural Studies, Ministry of Science, Research and Technology [in Persian].
19. Montazer, G. (2019). Levels of Readiness for e-Learning. Farhangian University Webinar. Retrieved on 20.2.2020. from fcu.ac.ir/fa/164963.
20. Mozaffaripour, & Khodadust, M. (2022). The Experience of Teacher Training Students on the Reduction and Amplification Aspects of Technology in Elearning with a Post-phenomenological Approach. *Journal of Higher Education Curriculum Studies*, 13(25), 57 -87.
21. Musapur, N. (2020). Influencing culture building from the educational system: Corona effects on understanding the value of structures. The 4th Scientific Virtual Conference on Corona Human-Social Dimensions. Institute of Humanities and Cultural Studies.
22. Ong, P. (2004). A descriptive study to identify deterrents to participation in employer-provided e-learning. Unpublished Doctoral Dissertation, Capella University, Degree PhD.
23. Poursharifi, H. (2020). A Psychological Look at Corona, Challenges and Opportunities, the Third Scientific Conference of the Virtual Social-Human Corona Conference. Institute of Humanities and Cultural Studies.
24. Sadeghzadeh, A. (2020). The Corona event; a clear evidence of the priority given to the rational aspects of Hayat Tayyeba in the Islamic education system. The 4th Scientific Virtual Conference on Corona Human-Social Dimensions.
25. Saeed, N., Zare, H., Moosapour, N., Sarmadi, M., & Hormozi, M. (2011). The Study of Relationship between Students' Cognitive and Meta-cognitive Strategies and Interactions in Virtual Education with Academic Achievement. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 16(4), 73-96
26. Turani, H. (2020). Post-program in post-corona, the necessity of education today (based on the strategic radar model). *Journal of Educational Psychology*, 16 (55), 105-117.
27. Watkins, R., et al. (2004). Assessing readiness for e-learning. *Performance Improvement Quarterly*, 17(4), 66-79.
28. Yilmaz, R. (2017). Exploring the role of e-learning readiness on student satisfaction and motivation in Flipped Classroom. *Computers in Human Behavior*, 70, 251-260.

29. Yu, T. (2018). Examining construct validity of the student online learning readiness (SOLR) instrument using confirmatory factor analysis. *Online Learning Journal*, 22(4), 277-288. doi:10.24059/olj.v22i4.1297.